

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YENİ TÜRK DİLİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL'IN ROMANLARINDA CÜMLE
DANIŞMAN
PROF.DR.AYŞE İLKER

HAZIRLAYAN
ADIYE ŞİMŞEK

MANİSA
2011

ÖZET
MEMDUH ŞEVKET ESENDAL' IN ROMANLARINDA
CÜMLE

Şimşek, Adıye

Yüksek Lisans Tezi, Yeni Türk Dili ABD

Tez yöneticisi: Prof. Dr. Ayşe İLKER

Haziran 2011, 92 sayfa

Bütün edebi eserlerde dilin kullanımı, önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Dilin özenli kullanılması bir eserin anlaşılabilirliğini büyük oranda etkilemektedir.

Romanlarda, hikayelerde ve şiirde bir dilin güzelliklerinin ortaya çıkarılmasında yazar ve şairlere büyük görev düşmektedir. Bir dil ne kadar güzel olursa olsun gereğine uygun bir şekilde işlenmedikçe gelişme gösteremez.

Dilimizi büyük bir hassasiyetle eserlerinde işleyen, Çağdaş Türk öykücülüğünün öncü yazarlarından Memduh Şevket Esendal'ın romanlarındaki cümle çeşitlerinin özellikleri tarafımızdan tez konusu olarak seçilmiştir.

Memduh Şevket Esendal'ın “Ayaşlı ile Kiracıları, Miras ve Vassaf Bey” adlı romanlarından seçilen cümleler geleneksel yöntemle incelenmiştir. Dolayısıyla yazarımızın dili kullanmadaki ustalığı açık bir şekilde görülmüştür. Ayrıca güzel dilimizin özellikleri de bir kez daha anlaşılmıştır.

ABSTRACT

The sentence in the novels of Memduh Şevket Esendal

Şimşek, Adıye

Master Degree Thesis in New Turkish Language Major Field of Study

Thesis Director Prf. Dr. Ayşe İlker

June 2011, 92 pages.

The usage of the language in all literary works appears to be as an significant princible. The carefully-usage of the language greatly effects the comprehensibility of a work.

Poets and novelists have an important responsibility in revealing the gracefullness of a language in novels, stories and poems. No matter how beautiful a language is, if it is not worked appropriately, it can not improve.

The characteristics of sentence varieties in Memduh Şevket Esendal's novels, have chosen as thesis subject matter by us. Memduh Şevket Esendal was one of the leading novelists of comtemporary Turkish story telling and he also used our language sensibly in his works.

In our work, the sentences which have chosen from his novels "Ayaşlı ile Kiracıları and Miras and Vassaf Bey", were studied using traditional methods.

Consequently, his proficiency in his using the language, has seen clearly. And also the features of our language, have understood one more time.

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Memduh Şevket Esendal’ın Romanlarında Cümle” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

19/09/2011

Adı Soyadı

Adiye ŞİMŞEK

ÖNSÖZ

Pek çok deyimi, atasözünü, özdeyişi bünyesinde barındıran Türkçemiz görkemli bir iletişim dili olmasının yanında söz sanatlarıyla, mecazlı ifadelerle, çok anlamlı kelimeleriyle gelişmiş bir edebiyat dilidir. Bir dilin edebiyat dili olmasında, o dilin içerisinde olduğu toplumun yazar ve şairlerinin payı çok büyüktür. Onlar dildeki sözcükleri titizlikle işleyip bu sözcüklerin edebî eserlerde kullanılmasını ve gelecek nesillere ulaşmasını sağlar.

Ne yazık ki günümüzde Türk Dili hak ettiği yerde değildir. Bunda kültürel yozlaşmanın etkisi büyüktür. Kültürel alandaki yozlaşma, kültürün önemli bir unsuru olan dili de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durumda gençlere özellikle de genç yazar ve şairlere, dil bilimcilere çok fazla iş düşmektedir.

Sağlam bir dil bilincine sahip her yazar ve şair eserlerinde dili özenli bir şekilde kullanmaktadır. Çünkü o yazar ve şairler “dil” unsurunun gelecek kuşaklara bırakılacak en önemli yadigâr olduğunu bilmektedirler. Böyle bir bakış açısı ile oluşturulan eserler hem dönemine damgasını vurmakta hem de Türk dilinin ömrünü uzatmaktadır.

Memduh Şevket Esendal, içten bir anlatımla oluşturduğu eserlerinde Türk dilinin güzelliklerini en iyi şekilde ortaya koymuş bir yazarımızdır. Anlaşılmaktadır ki bu konuyla ilgili olarak üzerine düşen görevi layığıyla yerine getirmiştir.

Çalışmam boyunca benden yardımını ve sabrını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Ayşe İlker’e, kitapların bulunmasında ve bilgisayar kaynaklı sorunların çözümünde bana yardımcı olan kardeşlerim Koray Şimşek ve Rasim Şimşek’e, hem maddi hem manevî yönden beni destekleyen anneme ve babama teşekkürlerimi borç bilirim.

KISALTMALAR

MRS: Miras

AK: Ayaşlı ile Kiracıları

VB: Vassaf Bey

TDK: Türk Dil Kurumu

TTK: Türk Tarih Kurumu

TD: Türk Dili

TDAY: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı

İÇİNDEKİLER

1.GİRİŞ	1
1.1.Konu, amaç, kapsam	1
1.2.Memduh Şevket Esendal.....	1
1.3.Memduh Şevket Esendal Üzerinde Yapılan Çalışmalar	3
2.İNCELEME	4
2.1.YAPI BAKIMINDAN CÜMLELER.....	5
2.1.1.BASİT CÜMLELER.....	6
2.1.1.1.Basit Fiil Cümleleri.....	7
2.1.1.2.Basit İsim Cümleleri	9
2.1.2.BİRLEŞİK CÜMLELER	11
2.1.2.1.Şartlı Birleşik Cümleler.....	12
2.1.2.2.İç İçe Birleşik Cümleler	15
2.1.3.BAĞLI CÜMLELER	17
2.1.3.1.“ve” Bağlama Edatıyla Kurulmuş Bağlı Cümleler	18
2.1.3.2.“ama, fakat, ancak” Bağlama Edatlarıyla Kurulmuş Bağlı Cümleler.....	19
2.1.3.3.“ki” Bağlama Edatıyla Kurulmuş Bağlı Cümleler.....	21
2.1.3.4.“hem...hem, ne...ne” Bağlama Edatlarıyla Kurulmuş Bağlı Cümleler.....	22
2.1.3.5.“da” Bağlama Edatıyla Kurulmuş Bağlı Cümleler	23
2.1.3.6.“ya, mı, yoksa, sonra” Bağlama Edatlarıyla Kurulmuş Bağlı Cümleler.....	23
2.1.4.SIRALI CÜMLELER	23
2.1.4.1.Bağımlı Sıralı Cümleler	24
2.1.4.2.Bağımsız Sıralı Cümleler	26

2.1.5.KESİK CÜMLELER	28
2.1.5.1.Yapısında Bağlaç Bulunan Kesik Cümleler.....	29
2.1.5.2.Şart Ekiyle Biten Kesik Cümleler.....	30
2.1.5.3.Sözcük Gruplarıyla Oluşturulmuş Kesik Cümleler.....	30
2.1.5.4.Diğer Kesik Cümleler	31
2.1.6.KARMAŞIK CÜMLELER.....	32
2.2.YÜKLEMİN ÇEŞİDİNE GÖRE CÜMLELER.....	35
2.2.1.FİİL CÜMLELERİ.....	35
2.2.1.1.Basit Zamanlı Fiil Cümleleri.....	35
2.2.1.1.1.Geçmiş Zamana Göre Çekimlenmiş Fiil Cümleleri.....	35
2.2.1.1.2.Şimdiki Zamana Göre Çekimlenmiş Fiil Cümleleri	37
2.2.1.1.3.Geniş Zamana Göre Çekimlenmiş Fiil Cümleleri.....	39
2.2.1.1.4.Gelecek Zamana Göre Çekimlenmiş Fiil Cümleleri.....	40
2.2.1.1.5.Tasarlama (Dilek) Kiplerinden Biriyle Çekimlenmiş Fiil Cümleleri	41
2.2.1.2.Birleşik Zamanlı Fiil Cümleleri	43
2.2.2.İSİM CÜMLELERİ	46
2.2.2.1.Ek-fille Kurulmuş İsim Cümleleri	46
2.2.2.2.“Var” Sözcüğüyle Kurulmuş İsim Cümleleri	48
2.2.2.3.“Yok” Sözcüğüyle Kurulmuş İsim Cümleleri.....	49
2.2.2.4.“Değil” Sözcüğüyle Kurulmuş İsim Cümleleri.....	50
2.2.2.5.Ek-fiilin Kullanılmadığı İsim Cümleleri.....	50
2.3.ÖGE DİZİLİŞİNE GÖRE CÜMLELER	52
2.3.1.KURALLI CÜMLELER (DÜZ CÜMLELER	52
2.3.2.DEVRİK CÜMLELER	55
2.4.ANLAMINA GÖRE CÜMLELER	56
2.4.1.OLUMLU CÜMLELER.....	57
2.4.2.OLUMSUZ CÜMLELER.....	59
2.4.3.BİÇİMCE OLUMLU ANLAMCA OLUMSUZ CÜMLELER.....	61

2.4.4.BİÇİMCE OLUMSUZ ANLAMCA OLUMLU CÜMLELER.....	62
2.4.5.SORU CÜMLELERİ.....	62
2.4.5.1.“Mı, Mi, Mu, Mü” Soru Ekleriyle Kurulmuş Soru Cümleleri.....	62
2.4.5.2. “Ne” Sözcüğüyle Kurulmuş Soru Cümleleri.....	64
2.4.5.3. “Niçin, Neden” Sözcükleriyle Kurulmuş Soru Cümleleri.....	65
2.4.5.4. “Kim” Sözcüğüyle Kurulmuş Soru Cümleleri.....	65
2.4.5.5. “Nerede, Nereye, Nereden, Neresi” Sözcükleriyle Kurulmuş Soru Cümleleri.....	65
2.4.5.6. “Nasıl” Sözcüğüyle Kurulmuş Soru Cümleleri.....	66
2.4.5.7. “Hangi, Kaç” Sözcükleriyle Kurulmuş Soru Cümleleri.....	66
2.4.5.8.Sözde Soru Cümleleri.....	67
2.5.FARKLI ANLAM ÖZELLİKLERİNE SAHİP CÜMLELER.....	68
2.5.1.BETİMLEME CÜMLELERİ.....	68
2.4.2.AMAÇ-SONUÇ ANLAMI TAŞIYAN CÜMLELER.....	70
2.4.3.NEDEN-SONUÇ ANLAMI TAŞIYAN CÜMLELER.....	71
2.4.4.İHTİMAL(OLASILIK) ANLAMI TAŞIYAN CÜMLELER.....	72
2.4.5.DOLAYLI ANLATIM ÖZELLİĞİ GÖSTEREN CÜMLELER.....	73
2.4.6.ARA SÖZLÜ/CÜMLELİ CÜMLE YAPILARI.....	74
2.4.7.KARŞILAŞTIRMA CÜMLELERİ.....	74
2.4.8.GERÇEKLEŞMEMİŞ BEKLENTİ ANLAMI VEREN CÜMLELER.....	75
2.4.9.DİĞER CÜMLELER.....	75
2.4.10.ÇEŞİTLİ ANLAM ÖZELLİKLERİNİN AYNI CÜMLEDE TOPLANMASI.....	76
3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	79
3.1. Cümlelerin Yapılarına Göre Sayımı.....	81
3.2. Yüklem Çeşidine Göre Cümlelerin Sayımı.....	82
3.3. Öge Dizilişine Göre Cümlelerin Sayımı.....	83
3.4. Cümlelerin Anlamına Göre Sayımı.....	84
3.5. Farklı Anlam Özelliklerine Sahip Cümlelerin Sayımı.....	85

KAYNAKLAR	90
-----------------	----

1.GİRİŞ

1.1.Konu, amaç, kapsam

Cümle, bir duyguyu bir düşünceyi ya da bir olayı yargı biçiminde ifade eden kelime ve kelime grubudur. İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerden biri olan dilin temel unsurları sesler, heceler, sözcükler ve nihayetinde cümlelerdir. Dil için hayatî bir değeri olan cümlelerin anlamsal özellikleri, yapısal kuruluşları, gerek konuşma dilinde gerekse edebî metinlerde kullanım şekilleri o dilin kimliğinin oluşmasında çok önemlidir. Dilin belirleyici yönlerinden olan cümlelerin kişiden kişiye, şairden şaire, yazardan yazara çeşitlilik göstermesi bu konunun incelenmeye değer olduğunun kanıtıdır. Ayrıca bazı cümle sınıflandırmalarında, isimlendirme konusunda fikir ayrılıklarının bulunması durumun ciddiyetini göstermektedir.

Yukarıda sıralanan düşüncelerden dolayı cümle hususu çalışma konusu olarak seçilmiştir. Çalışmaya esas olarak çağdaş öykücülüğümüzün usta isimlerinden Memduh Şevket Esendal'ın üç romanı yerleştirilmiştir. "Ayaşlı ile Kiracıları", "Vassaf Bey" ve "Miras" adlı bu romanlardan seçilen cümleler Türkiye Türkçesi gramerciliğinin geleneksel yöntemiyle cümle çeşitleri bakımından incelenmiştir.Cümleler seçme usulü ile belirlenmiş, fişleme yöntemiyle gruplandırılmıştır.

Dilimizi büyük bir hassasiyetle eserlerinde işleyen Memduh Şevket Esendal'ın adı geçen üç eserindeki dil yapısı ve cümle kuruluşu konusunda herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması bu konuda çalışmanın gerekliliğini göstermiştir.

1.2.Memduh Şevket Esendal

Memduh Şevket Esendal, günlük yaşamın önemsiz, sıradan olaylarını konu alan Çehov'un öykü anlayışının izleyicisidir. Eserlerini sadelik ve içtenlikle oluş-

turan yazar 1883-1952 yılları arasında yaşamıştır. Kendi ifadesiyle “ ilk mektep de dahil hiçbir okuldan mezun olmamış, tam manasıyla bir alaylı olarak” yetişmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti’ nin müfettişi olarak Anadolu ve Rumeli’ de görev almış, tarih ve coğrafya öğretmenliği yapmış, arkadaşlarıyla Meslek ve Halk gazetelerini çıkarmış, milletvekili seçilmiş, 1941’ de CHP genel sekreterliği görevine getirilmiştir.

Esendal, ilk yapıtlarında konularını yaşamın sıradan olaylarından almış, gözleme önem vermiş ve gerçekçi çizgiye bağlı kalmıştır. 1940 sonrasında gelişen Türk hikayeciliğinin öncüsü olmuştur. Eserlerinde çocuk, ev kadını, esnaf, küçük memur, çırak vb. her an karşılaştığımız sıradan insanları anlatmıştır. Bütün bu tipleri kendi doğal ortamlarında küçümsemeden, abartmadan vermiştir. Yalın, günlük konuşma dilinin tüm güzelliklerini yansıtan bir dili vardır.

Cumhuriyet’ ten Sonra Hikaye ve Roman adlı kitabında Tahir Alangu, Esendal öykülerinin biçemi konusunda “Bugün artık edebiyatımızda yerleşmeye başlayan bir dilin konuşma diline dayanan yeni yazı dilinin öncülüğünü yapmıştır. Halkın dilini ve yaşayışını çok iyi bilmesinin bu başarıda büyük hissesi vardır.” demektedir.

Memduh Şevket Esendal ile ilgili yazısında Cahit Külebi, Esendal için şunları söylemiştir: “Gerçekten vatanseverdi. Büyük bir idealci idi. İdealinin temeli sevgiye, bilgiye ve yaman bir görgüye dayanıyordu.”

Esendal’ ın dil anlayışını göstermesi bakımından Cevat Dursunoğlu’ nun “Kırk Yıllık Dostun Arkasından” başlıklı yazısından aldığımız şu ifadeler dikkate değerdir: “Esendal Türk diline vurgundu. Öztürkçe kökten yeni bir söz öğrenince çocuk gibi sevinir, bayram ederdi.”

Memduh Şevket Esendal’ ın roman, hikaye, anı ve mektup türlerinde eserleri bulunmaktadır.

Ayaşlı ile Kiracıları (1934), Vassaf Bey (1983) ve Miras (1988) yazarın roman türündeki eserleridir.

Hikaye kitapları arasında Otlakçı (1983), Mendil Altında (1983), Sahan Külbastısı (1983), Veysel Çavuş (1984), Bir Kucak Çiçek (1984), İhtiyar Çilingir

(1984), Hava Parası (1984), Bizim Nesibe (1985), Kelepir (1986), Gödeli Mehmet (1986), Güllüce Bağları Yolunda (1992), Gönül Kaçanı Kovalar (1993), Mutlu Bir Son, Bir Haydut Kuş (Çocuk kitabı) adlı eserleri vardır.

Tahran Anıları ve Düşsel Yazılar, Kızıma Mektuplar, Oğullarıma Mektuplar isimli eserleri ise anı ve mektup türündedir.

1.3.Memduh Şevket Esendal Üzerinde Yapılan Çalışmalar

Bilgi Yayınevi “Bütün Eserleri” dizisinde Memduh Şevket Esendal’ ın kitaplarını yayımlamıştır. Ayrıca Muzaffer Uyguner tarafından yazılan “Memduh Şevket Esendal” adlı kitap yazarın yaşamı ve sanatı hakkında önemli bilgiler vermektedir.

İsmail Çetişli’ nin “Memduh Şevket Esendal” adlı kitabı akçağ yayınları içinde yer almaktadır. Gıyasettin Aytaş, “Memduh Şevket Esendal Hakkında Bir Kitap” başlıklı yazısında İsmail Çetişli’ nin kitabı hakkında geniş kapsamlı bir değerlendirme yapmıştır.

Olca Öner Toy, “Memduh Şevket Esendal’ ın ilk romanı MİRAS” adıyla bir makale yayımlamıştır.

Cumhuriyet’ ten Sonra Hikaye ve Roman adlı kitabında Tahir Alangu, Esendal öykülerinin biçemi konusunda bilgiler vermiştir.

Mehmet Hengirmen, “2000 Yılında Türk Öykü Antolojisi 1” adlı eserinde Esendal öykülerinin konusu ve üslubu hakkında açıklamalara yer vermiştir.

Konuyla bağlantılı olarak; Cahit Külebi, “Memduh Şevket Esendal” ; Haldun Taner, “Memduh Şevket Esendal’ ın Ölümü Üzerine” ; Cevat Dursunoğlu, “Kırk Yıllık Dostun Arkasından (Memduh Şevket Esendal Üzerine)” ; Ceyhun Atuf Kansu, “Cumhuriyete Bağlanmak (Memduh Şevket Esendal)” ; Ramazan Gülemdam ve Nurgül Yalgın, “Memduh Şevket Esendal’ ın Ayaşlı ile Kiracıları Adlı Romanına Sosyolojik Bir Yaklaşım Denemesi” adlı yazıları kaleme almışlardır. Bu yazıların hepsi Türk Dili Dil ve Edebiyat dergisinde yayımlanmıştır.

Ayrıca, Nazım Elmas “Memduh Şevket Esendal’ ın Hikayelerindeki Tasvirlerde Anlatıcıların Durumu ve Konumu” adlı makaleyi yazmıştır. Elmas

Şahin ise “Balzac ile Esendal’ ın Kiracıları Goriot Baba ve Ayaşlı ile Kiracıları Adlı Romanlara Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım” başlıklı yazısında konuyu farklı bir açıdan değerlendirmiştir.

2.İNCELEME

Günlük hayatta anlatmak istediklerimizi bazen sözcüklerle bazen sadece bir sesle bazen de jest ve mimiklerle ifade etmeye çalışırız. Fakat bunların hiçbiri kendimizi anlatmada cümleler kadar yeterli olamaz. Kurduğumuz cümleler olumlu ya da olumsuz anlam taşıyabilir, devrik ya da kurallı bir şekilde oluşturulabilir. Hayat bazen acı bazen de tatlı sürprizlerle karşılar insanı. O zaman da ünlem cümleleri kurarız. Ne oldukları üzerinde belki de hiç düşünmeden basit, bağlı, sıralı ve birleşik cümle örnekleri verdiğimiz olur. Bütün bunlara isim cümlelerini ve fiil cümlelerini de eklemek gerekir.

Cümle, bitmişlik esasına dayanan kelime grubudur. Daha önce de belirttiğimiz gibi cümle konusunda dilciler arasında bazı fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Bu fikir ayrılıkları daha çok cümlelerin yapı bakımından sınıflandırılması ile ilgilidir. Fakat cümlenin tanımı konusunda hemen hemen bütün dilciler birleşmektedir. Bu tanıma göre cümle yargı temeline dayanmaktadır. *Leyla Karahan*, yargı ve cümle ile ilgili olarak şunları söylemektedir: “Yargı, vurgu veya ekle sağlanan bir bitmişlik ifadesidir. Bir söz veya söz dizisi yargı bildirirse cümledir; bildirmezse cümle değildir.” (Karahan, 2000, 16-23).

Muharrem Ergin cümleyi şu şekilde tanımlamaktadır: “Cümle bir fikri, bir düşünceyi, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm halinde ifade eden kelime grubudur.” (Ergin, 2000, 398).

Doğan Aksan ise şunları söylemektedir:

Tümce tanımında geleneksel dilbilgisi ve dilbilimde, genellikle üzerinde birleşilen nokta, tümcenin “bir düşüncenin bir duygunun ya da bir yargının başlı başına anlatımına yarayan ve içindeki sözcüklerin sayısı sınırlı olmayan, dile ait bir birim” oluşudur (Aksan, 2009, 122).

Tahsin Banguoğlu da, “Kendi kendine yeten bir yargı bir cümle sayılır.” demektedir (Banguoğlu, 2007, 522).

M. Kaya Bilgegil, cümleyi “ iki unsur arasındaki olumlu veya olumsuz ilgiyi dinleyende soruya yer bırakmayacak şekilde tam olarak haber veya dilek yoluyla ifade eden kelimeler dizisi “ şeklinde tanımlar (Bilgegil, 1984, 12).

Daha önce de belirttiğimiz gibi cümlenin tanımı ile ilgili olarak dilbilimciler arasında birlik sağlanmıştır. Fakat cümlelerin sınıflandırılması konusunda özellikle yapı bakımından cümle sınıflandırmalarında fikir birliği görülmemektedir. Cümle sınıflandırmalarında yüklem türüne göre cümleler isim ve fiil cümleleri, yüklem yerine göre cümleler kurallı ve devrik cümle, anlamına göre cümleler olumlu cümle, olumsuz cümle ve soru cümlesi şeklinde ayrılmaktadır. Bu sınıflandırmalar bütün kaynaklarda benzerlik göstermektedir. Ancak cümleler yapı bakımından sınıflandırılırken pek çok dilci farklı fikirler ileri sürmüştür.

2. 1.YAPI BAKIMINDAN CÜMLELER

Cümleler yapı bakımından sınıflandırılırken basit, birleşik, bağlı ve sıralı cümleler olarak ayrılmaktadır. Birleşik cümleler de kendi içinde şartlı birleşik cümle ve iç içe birleşik cümle olmak üzere iki grupta incelenir. Bu sınıflandırmada temel dayanak noktası birden fazla yargının bir araya gelip gelmemesi ya da ne şekilde bir araya geldiğidir. Esas sorun da burada ortaya çıkmaktadır. Birleşik cümleden ne anlamamız gerektiği açık bir şekilde ortaya konduğunda bağlı ve sıralı cümlenin ne olduğu daha kolay bir şekilde anlaşılacaktır.

Muharrem Ergin, ‘birleşik cümle’ başlığı altında şartlı birleşik cümle, iç içe birleşik cümle ve ki’li birleşik cümleyi incelemiştir (Ergin, 2000, 404).

Tahsin Banguoğlu, basit ve birleşik cümle ayırımından sonra tümeleme birleşik cümle ile karmaşık birleşik cümle terimlerini kullanır (Banguoğlu, 2007, 546).

Sezai Güneş, cümleleri yapı bakımından sınıflandırırken bağlı ve sıralı cümleleri birleşik cümleler içerisinde değerlendirir. Ayrıca iç içe birleşik cümle,

karmaşık birleşik cümle, şartlı birleşik cümle ve girişik birleşik cümle örnekleri verir (Güneş, 1999, 344).

Konuyla ilgili daha pek çok dilcinin farklı yaklaşımları bulunmaktadır. Yukarıda görüldüğü gibi farklı cümle yapılarını isimlendirmede karşılaşılan karmaşa konunun bütününe yayılmış durumdadır. Konuyu açıklamada kullanılan terimlerin çeşitliliği de sorunu iyice büyötmektedir.

Bu çalışmada basit, birleşik, bağı ve sıralı cümle yapıları tasnif edilmiştir. Birleşik cümleler de kendi içinde ayrıca değerlendirilmiştir.

2.1.1.BASİT CÜMLELER

Basit cümle bir tek yargıdan ibaret ve bir tek yüklemi olan cümledir (Banguoğlu, 2007, 523).

Tek yargılı her cümle, basit cümledir (Karahan, 1994, 19-23).

Yalın cümle, tek bir yükleme dayanan, bitiş vurgusuna sahip, bitmiş bir fikri ifade eden dizimsel bir yapıdır (Gece, 1998, 332-339).

İçerisinde tek yargı bulunan her cümle dilciler tarafından basit cümle kabul edilmektedir. Fakat yapısında eylemsi bulunan cümlelerin basit cümle mi, birleşik cümle mi olduğu konusu tartışmalıdır.

Leyla Karahan basit cümlelerin yapısıyla ilgili şunları söylemiştir:

Basit cümlelerin yapısında, isimden yapılmış isim, sıfat ve zarflarla, fiilden yapılmış isim, sıfat ve zarflar bulunabilir. İsim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiillerin diğer isim, sıfat ve zarflardan görev bakımından hiçbir farkları yoktur ve bu kelimelerin varlığı basit cümlelerin yapısını etkilemez (Karahan, 1994, 19-23).

Fiil isimleri, sıfat-fiiller ve zarf-fiiller çekimli fiil olmayıp kip anlatımı taşımadıklarından bir cümle değil, ancak kelime grubu kurabilmektedir. Bu gruplar

cümlede asıl yargıya, hükme bir cümle unsuru olarak yardım eden kelime grubu durumundadırlar (Karaörs, 2005, 126).

Bazı dilciler ise yapısında eylemsi bulunan cümlelere birleşik cümle veya girişik cümle adını vermişlerdir.

Tahsin Banguoğlu, “ karmaşık birleşik cümle” başlığı altında, adfiil, sıfatfiil ve zarffiil cümlelerinden bahseder (Banguoğlu, 2007, 562).

Sezai Güneş, yapısında sıfat-fiil bulunan cümleleri girişik birleşik cümle kabul eder (Güneş, 1999, 347).

M. Kaya Bilgegil, Tahir Nejat Gencan ve Vecihe Hatiboğlu da eylemsilerle oluşturulmuş cümleleri birleşik veya girişik cümle olarak tanımlamışlardır (Karaörs, 2005, 126).

Eylemsi türündeki sözcüklerin cümle içinde kullanımı dilimizin anlatım olanaklarını zenginleştirmekte ve anlatıma ayrı bir güzellik katmaktadır. Derdimizi kısa yoldan daha etkili bir şekilde anlatmaya yarayan eylemsili cümlelerin örneği çok fazladır. “Çocuk ağlıyordu. Sen onu gördün mü?” cümleleri yerine “Ağlayan çocuğu gördün mü?” şeklinde bir cümle kurmak anlatımda çabukluğu sağlamak açısından önemlidir. Bu cümle yapıları arasındaki fark net bir şekilde görülmektedir. Birinci örnekte iki ayrı yargı varken ikinci örnekte bir yargı ile eylemden türemiş bir sıfat vardır. Eğer eylemsi türündeki sözcüğü de yargı olarak kabul edersek yargının tanımını da yeniden gözden geçirmemiz gerekecektir.

Çalışmamızda tek yargılı cümleler ile yapısında eylemsi bulunan cümleler basit cümleler içerisinde değerlendirilmiştir. Basit cümleler de basit fiil cümleleri ve basit isim cümleleri olmak üzere iki bölümde incelenmiştir.

2.1.1.1.Basit Fiil Cümleleri

Bilindiği gibi iş, oluş ve hareket bildiren sözcüklere fiil ya da eylem denir. Basit bir fiil cümlesinde yargı özelliği gösteren bir tek eylemin bulunması esastır. Bir eylemin yargı özelliği gösterebilmesi için kip ve kişi eklerinden birini almış olması gerekir.

Hasan Bey biraz keyifsizlendi de...(AK-170)

Büyük halamın değirmeni meselesine bir şekil vermek istiyordum da...(MRS-22)

Taş atıp da kolumuz yorulmadı ya...(MRS-54)

Dadı buradan yalıya dönmeyecek ki...(MRS-89)

E, gidin mahkemeye...(AK-115)

Ben sesimi çıkarmadım. (AK-166)

Darılmamış yavrucak. (VB-129)

Rüyanın tesirinden kurtulamıyordu. (MRS-16)

Fakat bu düşünce onu teselli edemiyordu. (MRS-26)

Ben tereyağlı ekmekten hoşlanmam! (AK-209)

Şimdi burası suyu çekilmiş değirmen gibi kaldı. (AK-199)

Otomobilde birazcık daha ağladı. (AK-175)

Bunun bir kaza olduğu kimseye anlatılmadı. (AK-31)

Başka laf etmek istemiyor. (VB-49)

Babası da Vassaf Bey' e benziyor. (VB-129)

Perihan başını çevirip Tuğrul' a baktı. (VB-123)

Orada hısımlarından birinin yanında da bir zaman kalmış. (AK-76)

Ben kendi işlerimizi, dışardan, komşulardan öğrenirim. (AK-177)

Oğlan küçük masanın üstünde duran küçük resimlere gitti. (AK-52)

Eve Hasan Beyle Hüseyin Bey ikisi beraber gelirler. (AK-81)

(VB-89), (VB-24), (AK-59), (AK-40), (AK-125), (MRS-82), (AK-113), (AK-108), (AK-87), (AK-162), (VB-97), (AK-234), (VB-70), (VB-175), (VB-29), (AK-18), (AK-32), (VB-134), (AK-25), (AK-20), (AK-17), (AK-143), (AK-162), (AK-168), (AK-201), (AK-208), (AK-15), (AK-41), (AK-34), (AK-42), (AK-27),

2.1.1.2. Basit İsim Cümleleri

Basit isim cümlelerinde de bir bitmişlik ifadesinin olması gerekir. Bu cümlelerde de tek yüklem vardır. Fakat bu cümle yapılarında yüklem isim ya da isim soylu bir sözcükten oluşur. Yüklem bazen kelime grubu bazen de soru niteliğinde olabilir.

O geldiği zaman ben burada yoktum. (AK-126)

Kimlermiş bunun dayıları? (VB-92)

Canım nedir bu zorbalığın. (VB-53)

Yağmur biraz fasıla vermiş gibiydi. (MRS-26)

Bu hesap biraz karışık! (AK-43)

İkinizde de biraz akıl eksikliği var galiba! (AK-127)

Sen ne yamansın? (MRS-101)

Kadının ayrı evi varmış. (AK-13)

O şimdi İsviçre' dedir. (VB-57)

Vakit henüz erkendi. (MRS-12)

Bu sorduğum adam Bedri' nin sınıf arkadaşıdır. (VB-57)

İkiye kadar Güzide Halamda idim. (VB-126)

Salonu kalabalıktı. (AK-204)

Evrak icra dairesindedir. (MRS-23)

Çocukların üstü başı da öyleydi. (MRS-200)

Etrafta kapılar vardı. (MRS-54)

Değirmen ne kadar iyiydi. (MRS-220)

Kendisi ufak tefek bir hanımdı. (MRS-16)

Yüz kırk beş kilo imiş. (VB-20)

Perihan çocuktur. (VB-60)

(AK-166), (AK-97), (MRS-65), (AK-166), (MRS-11), (AK-131), (AK-158), (AK-160), (AK-163), (AK-165), (AK-167), (AK-175), (AK-194), (AK-200), (AK-209), (VB-17), (VB-29), (VB-30), (VB-44), (AK-9), (AK-13), (MRS-165), (MRS-89), (MRS-30), (MRS-26), (VB-103), (VB-43), (AK-14), (MRS-55)

2.1.2. BİRLEŞİK CÜMLELER

Birleşik cümleler bir esas cümle ile onun anlamını tamamlayan bir ya da birden fazla yardımcı cümleden meydana gelir. Böyle cümlelerde birleşik yapıyı oluşturan cümlelerden biri diğerinin ögesi konumundadır.

Muharrem Ergin ise iç içe birleşik cümle ve şartlı birleşik cümlelerin yanında, “ki” bağlacı ile birbirine bağlanmış yargıları da birleşik cümleler grubuna dahil eder (Ergin, 2000, 405).

Tahsin Banguoğlu, anlam ve şekil ilişkileri olan birden fazla yargının biraraya gelmesiyle kurulmuş cümleye birleşik cümle adını vermiştir (Banguoğlu, 2007, 546).

M. Kaya Bilgegil, birleşik cümleyi girişik birleşik cümleler, şartlı birleşik cümleler, sıralı cümleler, bağlı cümleler ve ki bağlacı ile kurulan cümleler olarak bölümlere ayırmıştır. Ayrıca “ara cümlecigi” ve “karmaşık cümle” adında iki farklı cümle tipinden bahsetmiştir (Bilgegil, 1984, 73-78).

Tahir Nejat Gencan, tamlayan veya tamlanan tümcelerden kurulan söz dizisine bileşik tümce adını vermiştir. Gencan, içinde sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu bulunan cümleleri bileşik tümce olarak sınıflandırmıştır (Gencan, 1991, 51-53).

Şartlı, ki'li ve iç içe birleşik cümlelerde en az iki çekimli fiil etrafında toplanmış iki cümle olmakla birlikte bu cümlelerden biri yardımcı, diğeri asıl cümle durumundadır. Bu cümleleri birleşik cümle kabul edip, fiil grubu, sıfat-fiil grubu ve zarf-fiil gruplarıyla yapılan cümleleri ise basit (yalın) cümle olarak kabul etmek gereklidir. (Karaörs, 2005, 126).

Sezai Güneş, birleşik cümleyi, birden fazla kavram yüklemesinin yapıldığı, yani en az iki sözün bir araya getirildiği cümlelerden ibarettir şeklinde açıklar. Ayrıca Güneş, sıralı ve bağlı cümleleri de birleşik cümleler içerisinde değerlendirir (Güneş, 1999, 348).

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere birleşik cümle üzerine pek çok söz söylenmiştir. Bütün bu açıklamalarda ortak olan özellik şartlı cümlelerin ve iç içe birleşik cümlelerin aynı grupta yer alması gerektiğidir. Bu doğrultuda, çalışmamızda birleşik cümleler başlığı altında şartlı birleşik cümleleri ve iç içe birleşik cümleleri ele aldık. Tartışmalı bir konu olduğu için girişik birleşik cümle üzerinde durmadık.

2.1.2.1. Şartlı Birleşik Cümleler

Birleşik cümlelerde esas olan bir temel cümle ile yardımcı cümlenin varlığıdır. Yardımcı cümle, temel cümlenin herhangi bir ögesini oluşturmaktadır. Şartlı birleşik cümlelerde de aynı durum söz konusudur. Bu türdeki cümle yapılarında yardımcı cümlenin “-se, -sa” eklerinden biriyle çekimlenmiş olması gerekir. Böyle bir durumda yardımcı cümle temel cümlenin zarf tümleci olur.

Muharrem Ergin, şartlı birleşik cümleyi, Türkçenin asli birleşik cümlesi kabul eder ve bu cümle yapısının başlangıçtan beri Türkçede olduğunu söyler (Ergin, 2000, 405).

Türkiye Türkçesinde bugün -sa, -se eki, iki temel görevle kullanılmaktadır. Bu ek a) şart, b) dilek, istek, niyet bildirme gibi iki yönlü ve birbirinden farklı iki

temel görev yüklendiğinden 1. Şart kipi kuran -sa, -se eki, 2. Dilek kipi kuran -sa, -se beraberce dilek-şart kipi ismi altında toplanmıştır (Korkmaz, 2003, 676-690).

Prof. Dr. Leyla Karahan “-Sa -Se Eki Hakkında” başlıklı yazısında, ekin zarf-fiil ekleri arasında yer alması gerektiğini söyledikten sonra “Böyle bir yaklaşım, tabii olarak ‘şartlı birleşik cümle’ anlayışımızı da yeniden gözden geçirmeyi gerekli kılmaktadır.” demektedir (Karahan, 1994, 471-474).

“-sa” ekiyle ilgili olarak *Gürer Gülsevin*, ekin kip eki değil, zarf-fiil eki olduğunu ileri sürmektedir (Gülsevin, 1990, 276-279).

Şart kipi, bütün fiil çekimlerinin aksine, hüküm ifade etmez, bitimli bir hareket göstermez. Bu yüzden müstakil cümle yapamaz (Ergin, 2000, 405). Dolayısıyla şart ekini almış olan eylemler temel cümleye bağlanırken yardımcı cümle özelliği kazanır.

“-se, -sa” eklerinin zarf-fiil eki kabul edilip edilemeyeceği konusu henüz netlik kazanmamıştır. Eğer bu şekilde kabul edersek, şartlı birleşik cümle olarak ifade ettiğimiz yapıları basit cümleler içerisinde ele almamız gerekecektir. Aksi ispat edilene kadar şart eki almış eylemlerin yardımcı cümle olarak temel cümleye bağlandığı yapıları şartlı birleşik cümle şeklinde değerlendirmek gerekmektedir.

İncelediğimiz eserlerden seçtiğimiz aşağıdaki cümlelerde, yardımcı cümlenin temel cümleye koşul ilgisiyle bağlandığı ve temel cümlenin zarf tümleci olduğu görülmektedir.

İnsan bu resimlere çok *bakarsa* ruhu hastalanır. (AK-135)

Halide’ nin dediğine *bakılırsa*, anası Faika’dan daha güzelmiş. (AK-13)

Alıksın eğer *gidersen*. (MRS-85)

Bunlara *baksan* herkes acıdan ölmeli! (AK-33)

Hanım *olsa* seninle gelip konuşabilir miyim? (AK-14)

Sen benim yerimde *olsan* ne yaparsın? (VB-7)

Hele, Hafız Hanım bir korkulu masal *söylerse*, kızların hiçbirinde geniş sofalardan yalnız geçecek cesaret kalmazdı. (MRS-17)

Eğer Salime farkına *varmazsa* yine eski hayat devam edebilirdi. (MRS-113)

Babasına *kalsa* bırakacak. (AK-52)

Bir gün Sabri Beylere *uğrasanız* dinlersiniz! (VB-15)

Halide' yi dışardan *çağırmasalar* daha söyleyecekti. (AK-14)

Bu kendini *avutmazsa* çıldırır. (AK-80)

Asım, *becerebilirse*, Beşiktaş taraflarına da beyannameler atmaya kendi kendine karar verdi. (MRS-207)

Bu delikanlıya biraz umut *verilmezse* burada tutulamaz. (VB-121)

Doğru alışverişi sen *yapsan* başkaları yapmaz. (AK-33)

İstanbul' da bir dükkanın *olsa* beyler gibi geçinirsin. (AK-81)

Bir başka yer tutacak *olsan* ona da masraf dayanmaz. (AK-115)

Büyük beyefendiyle karısı, eğer misafirleri *olmazsa* yukarıda, kendi odalarında yemek yiyorlardı. (MRS-126)

Toplu *yaşanıyorsa* neden sürüden ayrılmalı? (AK-62)

Eğer *istese*, bugün değirmen onun olabilirdi. (MRS-220)

(AK-75), (AK-54), (MRS-220), (MRS-108), (AK-10), (MRS-19), (MRS-130), (VB-15), (MRS-68), (AK-233)

Şart cümlesinin dilek işlevinde kullanılması:

İncelediğimiz eserlerde bu türde çok fazla örnek görülmemiştir.

O kitap, o yüzükler, *görsen...* (VB-88)

Bugün hükümet bir ufak yardım *etse...* (AK-59)

“Bari bir işe *yarasa!*” (AK-15)

Çağırsana bana. (AK-234)

Çok nadir olmakla birlikte şart cümlesinin aşağıdaki işlevlerde kullanıldığı da görülmüştür.

İhtimal: Fakat günün birinde bu da kesilecek *olursa...* (MRS-124)

Ancak mümkün *olmazsa...* (MRS-63)

Küçümseme: Sen bu bunağın sözüne *bakıyorsan...* (MRS-86)

Şüphe: Mantıkan buna imkan *yoktuysa da...* (MRS-32)

Korku: Beyannameleri *bulurlarsa...* (MRS-207)

2.1.2.2.İç İçe Birleşik Cümleler

İç içe birleşik cümle, bir cümlenin başka bir cümlenin içine girmesi ile meydana gelen birleşik cümledir (Ergin, 2000, 406).

Leyla Karahan, Türkçede Söz Dizimi adlı eserinde, iç içe birleşik cümle terimine yer vermez. Fakat anlam ilişkisiyle bağlanan cümlelerden bahseder (Karahan, 2005, 94).

İç içe birleşik cümleyle ilgili bir başka açıklama şöyledir: “Bağımsız bir cümlenin içerisinde -konuşanın kendisine veya bir başkasına ait - diğer bir cümleye yer vermek suretiyle oluşan cümle şekilleridir. İç cümle, esas cümlenin bir unsuru veya bir unsurunun tamlayıcısı konumundadır (Güneş, 1999, 348).

İç içe birleşik cümlelerde birbirinin içine geçmiş ve birbirini anlam bakımından tamamlayan iki ayrı yargı bulunur. Yan yargı temel yargının herhangi bir ögesi durumundadır. İncelediğimiz eserlerden aldığımız iç içe birleşik cümle örneklerinde yan yargının temel yargıya “belirtisiz nesne” göreviyle bağlandığını gördük.

“Yaparsın, hadi bölüğüne!” dediler. (AK-68)

“Biz Ankara’ daki kızları tanımayalım, yazık bizim şanımıza!” demişler. (VB-152)

Kahve ister misiniz, diye sordu. (AK-124)

Burada sizin hemşerilerinizden biri var, dedi. (AK-23)

Ben seni Adana’da biliyordum, dedi. (AK-25)

“Ben derviş olduğum için erenler bana yabancı gelmedi” diyor. (AK-89)

“Onu sonra anlarsın” dedi. (AK-113)

“O zamanın polis komiserinin de adı, şanı vardı” diyor. (AK-15)

Şekerim, dedi, kendini üzme. (VB-32)

İncelemiş olduğumuz eserlerde, iç içe birleşik cümle özelliğindeki ifadelerin çok fazla örneğinin bulunmadığı görülmüştür.

2.1.3. BAĞLI CÜMLELER

Bağlı cümleler, bağlama edatlarıyla bir araya gelmiş yargılardan oluşur. Bu cümlelerde iki ya da daha fazla yargı “ama, ki, ve, değil, fakat, hem...hem, çünkü” gibi bağlaçlarla birbirine bağlanır.

Leyla Karahan, “Bağlama edatlarıyla bağlanan cümleler” başlığı altında farklı bağlama edatlarıyla bir araya gelmiş yargı örnekleri verir (Karahan, 2005, 85-91).

Muharrem Ergin, “ki” bağlacıyla bir araya gelmiş yargıları “ki’li birleşik cümle olarak değerlendirirken bağlı cümle terimine yer vermez (Ergin, 2000, 405).

Konuyla ilgili *M. Metin Karaörs* şunu söylemektedir: “Bağlı cümleleri birleşik cümle değil, bağımsız cümlelerin birleşmiş şekilleri olarak değerlendirmek gereklidir.” (Karaörs, 2005, 126).

Bağlı cümleyle ilgili farklı bir yaklaşım ise şöyledir: Birleşik cümleyi oluşturan cümlelerden biri diğerinin ögesi konumundadır. Fakat bağlı cümlede böyle bir ilgi söz konusu değildir. Bağlanan cümlelerden her biri kendi başına da yine tam bir cümledir. Dilcilerin çeşitli adlarla andıkları yalın ve birleşik cümle dışındaki cümle teşkillerini sadece “bağlı cümle” terimiyle karşılamak yeterlidir (Gece, 1998, 332-339).

Çalışmamızda farklı bağlaçlarla kurulmuş olan cümle yapılarına örnekler verdik. “ki” şüphe edatı taşıyan cümleler dışındaki “ki” li yapıları bağlı cümleler içerisinde değerlendirdik.

2.1.3.1. “ve” Bağlama Edatıyla Kurulmuş Bağlı Cümleler

Hayat boş *ve* gelecek karanlıktı. (MRS-23)

Kahveci çırağı, maşanın ucuyla cıgara mangalına ufak bir ateş bıraktı *ve* kahvelerin sade yahut şekerli olduğunu sordu. (MRS-28)

İki çocuk da Asım’a derhal ısınmışlar *ve* samimi arkadaş olmuşlardı. (MRS-29)

Bütün parası karısında durur *ve* yalnız dışarıya çıktıkça ondan harçlık alırdı. (MRS-126)

O zaman Asım kendisine daha kolaylıkla maksadını açacak *ve* Fahriye de ona yardım edince iş kolayca bitmiş olacaktı. (MRS-67)

Atiye Hanım daimi bir göz hapsinde olduğunu hissettikçe çıldırıyor *ve* eve haber üstüne haber gönderip kaçacağını söylüyordu. (MRS-71)

Atiye Hanım validesini, kardeşlerini ancak bayramlarda görebiliyordu *ve* birbirinden daima kızgın olarak ayrılıyorlardı. (MRS-73)

Bastonuna dayanıp ev içinde gezinmeye başladı *ve* tamam bir buçuk sene bu halde yaşadı. (MRS-79)

Bazen bunu düşünüyor *ve* uykusu kaçıyordu. (MRS-99)

Bu fikir zihnine saplanmıştı *ve* gözlerini Asım’ın yüzüne dikmiş bakıyordu. (MRS-104)

Asım anlattı *ve* doğruca söyledi. (MRS-129)

Nihayet Ferruh Bey mektepten çıktı *ve* kaleme devama başladı. (MRS-124)

Şefik Bey, odaya ancak sabah akşam uğruyor *ve* Asım'ın öleceğinden endişe ediyordu. (MRS-155)

Gece, trenlerden birine binip Göztepe' de indiler *ve* demiryolunu takip ederek geriye doğru yürüdüler. (MRS-205)

Onu bu sevimli suratı ile görenler, sever *ve* saf bir adam sanırlar. (AK-108)

Şimdi hayat müşkil bir yola girmiş bulunuyor *ve* ati meçhul... (MRS-162)

Birlikte geziyorlar *ve* sonbaharın güzel günlerini kırlarda geçiriyorlardı. (MRS-197)

Asım derhal anladı *ve* biraz şaşırđı. (MRS-50)

Ferruh Bey, Asım'a karşı büyük bir itimat besliyor *ve* korkmayarak bunları anlatıyordu. (MRS-128)

Bacı el öptürürken ağladı *ve* entarisinin kuşağından mendilini çıkarıp gözlerini sildi. (MRS-21)

(MRS-205), (AK-175), (MRS-11), (MRS-179), (MRS-166), (MRS-171), (MRS-178), (MRS-37), (AK-137)

2.1.3.2. "ama, fakat, ancak" Bağlama Edatlarıyla Kurulmuş Bağlı Cümleler

Bakışta fena çocuğa benzemez, *ama* yine ben dediğimi derim. (MRS-65)

Bir gün Saide Hanım da gelmiş, *fakat* Asım evde bulunmadığından görüşememişlerdi. (MRS-198)

Oğlunu da okutmak istemiş *ama* Fuat okumamış. (AK-15)

Yemek, içmek, hatta refah var, *fakat* huzur yoktu. (MRS-215)

Sormadım *ama* bilirim. (VB-17)

Çiçekleri yolla *ama* unutma. (AK-185)

Rüyanın bu ciheti biraz karışıyor, *fakat* tekrar Asım'ı görmeye başlıyor. (MRS-175)

Asım bu sözlerin altında bir ufacık fırtına olduğunu anlıyor, *ancak* bunun mahiyetini takdir edemiyordu. (MRS-34)

Şu arkada oturan birkaç aile vardı, *fakat* gelip gitmiyorlardı. (MRS-106)

Yalan söylüyor, *ama* varsın söylesin! (AK-13)

Molla da gün geçtikçe ihtiyarlaşıyor, *fakat* eski alemlerini, eski sefahat adetlerini terk edemiyordu. (MRS-74)

Fahriye, birkaç gün büyükhanımın yanına çıkmamış, *fakat* yalıdan da uzaklaşmamıştı. (MRS-171)

Vakıa, Asım şen, açık kalpli görünüyor, *fakat* buna itimat etmeli mi? (MRS-175)

Gördüm, *ama* konuşmadık. (AK-27)

2.1.3.3. "ki" Bağlama Edatıyla Kurulmuş Bağlı Cümleler

Fakat biliniz *ki* ben mutfağa girip yemek pişirmem. (MRS-30)

Bunun üzerine Hasan Ağa'yı bendenize gönderirler *ki* durmasın bu saat gelsin!
(MRS-51)

Bir seneden fazla var *ki* Mihridil uykuya hasretti. (MRS-66)

Haftası geçmemiş idi *ki* Fahriye bir dayak yedi. (MRS-77)

Günün birinde Mahbube Hanım öğrendi *ki* Fahriye Kumkapı'da bohçacılık, kılavuzluk eden bir zenci kadının yanında yaşıyormuş. (MRS-77)

Canip Bey anlamak istiyordu *ki* değirmen gidiyor mu? (MRS-90)

Ben öyle sanıyorum *ki*, bu lakırdıyı kendisi çıkarıyor. (AK-154)

Yahudi madamdan rica etti *ki* hizmetçiyi kovmasınlar. (AK-42)

Hiçbir sözü yoktur *ki* bir ucu Güzide Halama dokunmasın. (VB-14)

Bazen latife o dereceyi bulur *ki*, şeyh, kahveden kaçmaya mecbur olur. (MRS-21)

Bu üçüncü defadır *ki*, bu kedi tavuklara böyle hücum ediyor. (MRS-25)

Zaman geldi *ki* artık bir çatı altında da oturamaz oldular. (MRS-17)

Bir zaman geldi *ki*, Toksi artık bulunduğu yerde oturamaz oldu. (MRS-97)

Ancak, şimdi evdeki tebeddül o kadar büyüktü *ki* doğrusu Asım onun için ikinci derecede kalıyordu. (MRS-166)

Aradan iki aydan fazla bir zaman geçmişti *ki*, Ferruh Bey ona diğer bir haber getirdi. (MRS-211)

2.1.3.4. "hem....hem, ne....ne" Bağlama Edatlarıyla Kurulmuş Bağlı Cümleler

Sonra Tuğrul *hem* güzel *hem* de sevimli! (VB-141)

Yolda *hem* gidiyor, *hem* de bunları konuşuyorlardı. (MRS-27)

Ancak mahalleli *hem* şikayet ediyor, *hem* de geliyorlardı. (MRS-27)

Ancak o tarafta *ne* bir kimse görünüyor, *ne* de bir ses duyuluyordu. (MRS-40)

Ne öldürüyor, *ne* onduruyor! (MRS-48)

Lakin onu takip eden uzun bir müddet zarfında bu hikaye *ne* arttı, *ne* eksildi. (MRS- 99)

Ne onu bırakıp gidebildi, *ne* de odasına girmeye cesaret etti. (MRS-165)

Bu genç efendi, şimdiye kadar babasının gezmesi, muhtelif yerlerde memuriyet vermesi yüzünden *ne* tam bir tahsil görebilmiş, *ne* de bir işe girebilmişti. (MRS-193)

Kadın, Asım'ı herkesin sevdiğine *hem* memnun oluyor, *hem* de oğlunu başkalarının almış olduklarını görüp ondan ayrılmak istemiyordu. (MRS-172)

Burada *ne* herkes birbirini, *ne* de ev sahibi misafirlerinin kaffesini tanırdı.(MRS-201)

Bir daha *ne* kendi geldi, *ne* birini gönderdi! (MRS-167)

2.1.3.5. "da" Bağlama Edatıyla Kurulmuş Bağlı Cümleler

İki taraf da birbirleriyle görüşmek istiyordu *da* neden şimdiye kadar konuşmadılar? (AK-62)

Sen bunları kaldır *da* kahveleri getir. (MRS-108)

Umutsuz kaldı *da* kendini öldürmek ister mi? (AK-191)

Ya bankadaki kızar *da* çat diye telefonu kaparsa? (VB-8)

2.1.3.6. "ya, mı, yoksa, sonra" Bağlama Edatlarıyla Kurulmuş Bağlı Cümleler

İncelediğimiz eserlerde bu türdeki cümlelerin sayısı çok azdır.

Sahi sen o zaman söyledindi *ya*, ben anlamadım. (AK-26)

Haydi biraz yemek yiyelim, *sonra* gene hastaneye gideriz... (AK-173)

Siz yemeği bekleyecek misiniz, *yoksa* şimdi bir şey verelim mi? (MRS-25)

Ben sana dışarı çıkar *mı* dedim? (AK-187)

2.1.4. SIRALI CÜMLELER

"Sıralı Cümle" başlığı altında bir cümle çeşidinin bulunup bulunmadığı konusunda görüş ayrılıkları vardır. Sıralı cümleyi müstakil bir cümle türü olarak değerlendiren dilciler olduğu gibi bu cümle türünü birleşik cümleler içerisinde değerlendirenler de bulunmaktadır.

Süer Eker, sıralı cümleyle ilgili olarak: “Sıralı tümce, yapıcı ve/veya anlamca birbirine bağlı; ancak yalnız kullanıldıklarında kendi içinde anlam bütünlüğü bulunan tümcelerden oluşan birleşik tümce türüdür.” der. Eker, bunları söyledikten sonra “Aslında bağlı ve sıralı tümceler arasında kesin bir ayırım yoktur.” fikrini ileri sürer (Eker, 2006, 485).

Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi adlı eserinde sıralı cümle ifadesine yer vermez.

M. Kaya Bilgegil, sıralı cümleleri birleşik cümleler içerisinde değerlendirmiştir (Bilgegil, 1984, 73-78).

M. Metin Karaörs, sıralı ve bağlı cümleleri birleşik cümle değil, bağımsız cümlelerin birleşmiş şekilleri olarak değerlendirir (Karaörs, 2005, 126).

Tuncer Gülensoy, sıralı cümleyi bağımlı sıralı cümle ve bağımsız sıralı cümle olmak üzere ikiye ayırmıştır (Gülensoy, 1992, 149-161).

Sezai Güneş ise sıralı birleşik cümleyi şöyle açıklamaktadır: Ortak bir olay veya durum etrafında bir araya gelen ve birbirlerinden virgül ya da noktalı virgüllerle ayrılarak sıralanan cümleler topluluğuna denir (Güneş,1999, 345).

Çalışmamızda sıralı cümleler, müstakil bir cümle türü olarak değerlendirildi. Bu yapılırken “sıralı cümlelerde esas olan birden fazla yargının virgül ya da noktalı virgülle ayrılması” görüşünden hareket edildi. Sıralı cümleler bağımlı sıralı cümleler ve bağımsız sıralı cümleler olmak üzere iki bölümde incelendi.

2.1.4.1. Bağımlı Sıralı Cümleler

Ögelerinden en az biri veya yüklemeler gelen ekleri ortak olan sıralı tümcelere bağımlı sıralı tümce adı verilir (Eker, 2006, 485).

Bağımlı sıralı cümlelerde cümleyi meydana getiren yargılar arasında öge ve anlam ortaklığı söz konusudur. İncelenen cümlelerde ortak olan ögenin daha çok özne konumunda olduğu görülmüştür.

Yalının masraflarını gör, halayı ziyaret et, onunla konuş, Ferruh Bey'le neticesi meşkur bir işte sürüklen... (MRS-219)

Bu akşam eve geldiğim zaman daha Halide ağlıyor, öfkesini yenemiyordu. (AK-42)

Bir zamanlar da onun yanında kalmış, evlendirecekler diye beklemiş. (AK-13)

Yutturmuş İskender'e paraları, çıra gibi yanıyor! (AK-165)

O, tavuklarını sevdiği kadar hiç kimseyi sevmez, ehemmiyet vermezdi. (MRS-27)

İki ayağı birden çukura girmiş bir adam, aç açık da kalmış değil, niçin intihar etsin? (VB-161)

Dün Zarife buraya gelmişti, bak bana ne getirdi. (VB-174)

Şefik Bey Ayaşlının odasında oturuyor, eli ayağı titriyor, kendi kendine homurdanıyordu. (AK-42)

Hiç kimseden korkmadığını söylüyor, tereddüde lüzum görmüyordu. (MRS-169)

İstanbul'dan, yalnız birkaç gün için oğlunu, gelinini görmeye gelmiş, yirmi gün olmuş daha gidemiyormuş. (AK-14)

Oğlan evde okuyacak, sene sonunda mektebe gidip imtihan verecek. (AK-29)

Az günde odasını düzeltmiş, süslemiş, duvarlarına resimler asmış. (AK-58)

Lakin bu pek basit bir şey, pek tabii, pek kolay bir mesele...(MRS-190)

Onların oturdukları mahalleler şendi, aydınlıktı. (MRS-49)

Bunca sene okumamış, bundan sonra mı okuyacak? (MRS-32)

Hele küçük, bekçiden ziyade köpeklerin ulumalarından korkuyor, saatlerce ağlıyordu. (MRS-15)

Orada tahsildar oldu, vergi katipliği etti. (AK-32)

Halide geldi, yemeğin hazır olduğunu söyledi. (AK-27)

Hasan Bey bu akşam Ayaşlı ile yemek pişirmişler, beraber yiyeceklermiş. (AK-27)

Ancak, o, fikrini açıkça söylemiyor, misaller getiriyor, müşkilat çıkarıyor, sözü uzatıyor, aşçı kadın lakırdısı dinlemek istemiyordu. (MRS-29)

(VB-69), (MRS-21)

2.1.4.2. Bağımsız Sıralı Cümleler

Aralarında yalnızca anlam ilgisi bulunan sıralı tümcelere bağımsız sıralı tümce denir (Eker, 2006, 485).

Bağımsız sıralı cümlelerde cümleyi oluşturan yargılar arasında öge ortaklığı söz konusu değildir. Fakat bu yargılar arasında anlam bakımından bir ilgi bulunmaktadır.

Bilmem, bir şoförü vurmuşlar galiba...(AK-111)

Bir gece Ayaşlıya bir misafir gelmişti, İzmir muharebelerini anlattı, ikisinin de dudakları titredi, az kaldı ağlayacaklardı. (AK-35)

Hasan Bey sizi tanıyormuş, sizi bekledi, uyanmadınız. (AK-19)

Nereye gitmiş, kimse bilmiyor. (AK-187)

Canım konuşuyoruz, aklıma geleni söylüyorum, ne darlıyorsun? (VB-163)

Bir cahillik etmiş, siz onun kusuruna bakmazsınız! (AK-46)

Kafasına bir kova su döktüler, ayıldı. (AK-68)

Tuğlalarından örnek getirmiş, askeri fabrikalarda deniyorlarmış. (AK-57)

Samsun bizi bıraktı, ben Samsun' u bırakamıyorum. (AK-25)

Anlattım, biraz düşündü...(AK-157)

O müthiş kadın mağlup görünüyordu, hanımefendi, onu atacak vaziyete geliyor gibiydi. (MRS-161)

Selime Hanımdan bir telgraf aldım, buraya gelmek istiyor da...(AK-226)

Her gün arkanda yeni esvabın var, daha da kumaş istersin. (VB-53)

Konuş şekerim, benim ütümün sana ne zararı var? (VB-7)

Erken kalkmış, giyinmiş, pencerenin önüne oturmuş, elinde mendil ıslak, gözleri şiş, kan içinde, rengi uçuk. (AK-192)

Yanına sokuldum konuşacaktım, o sırada vagonun bir erkek indi, ikisi birlikte gittiler. (AK-174)

Dili dolaşıyor, her söylediği kolaylıkla anlaşılmıyordu. (AK-183)

Nereye gitmiş, kimse bilmiyor. (AK-187)

Sonra Ayaşlı ile Hasan Bey mezelerini hazırlayıp çilingir sofralarını kurdukları zaman o da sokuldu, içmeye başladılar. (AK-42)

Öyle ise eve dönelim, babam evdedir. (VB-97)

(AK-32), (VB-94), (AK-47), (AK-9), (AK-212), (AK-17), (AK-192), (AK-201), (AK-127), (AK-132),

2.1.5. KESİK CÜMLELER

Kesik cümlelerde bir ögenin genellikle de yüklemın söylenmediği görülür. Bu türdeki cümleler anlatıma güç kazandırır. Kesik cümle ifadesi bazı kaynaklarda eksiltili cümle olarak da geçer. Bu türdeki cümlelerde yarım bırakılmış olan ifadelerin sonunda bazen birtakım bağlaçlar kullanılır. Bunlar çoğunlukla yarım bırakılmış bağlı ve birleşik cümlelerdir.

Oya Külebi, eksiltili tümce için şöyle demektedir: “Eksiltili tümceleri anlam yönünden tam bir yargı anlattıklarından ya da parçası buldukları söylem içinde anlamlı bir bütün oluşturduklarından tümce niteliklerini korurlar (Külebi, 1990, 117-137).

İncelenen eserlerde “ki, da, ama, sonra, ancak” gibi bağlaçları yapısında bulunan kesik cümlelere rastlanmıştır.

2.1.5.1. Yapısında Bağlaç Bulunan Kesik Cümleler

Ne hak hukuktur ki?.. (MRS-54)

Kendisiyle bir kere konuşalım da... (AK-236)

Bu kadar iyi yazılmış bir mektuptan sonra?.. (VB-112)

Dün gece uyuyamamıştım da...(MRS-34)

Dadı buradan yalıya dönmeyecek ki... (MRS-89)

Ben, dedi, o kadar tez müteessir olmam, ancak... (MRS-120)

Fransızcam da pek kıttır ama... (AK-157)

Neriman Hanım da burada olduktan sonra... (VB-133)

Bir imza ister de... (AK-185)

Ablam burada değildi ki... (AK-112)

Bir kere avukat bakalım ne yazacak da... (VB-149)

Büyük halamın değirmeni meselesine bir şekil vermek istiyordum da...(MRS-22)

Hayır, ben kaleme inmedim ki...(MRS-132)

Siz yalıya her vakit uğramıyorsunuz ki...(MRS-121)

2. 1.5.2. Şart Ekiyle Biten Kesik Cümleler

Yarım bırakılmış cümlelerin bazı durumlarda şart ekiyle çekimlendiği görülmüştür. Bu türdeki ifadelerin örneği çok fazla değildir.

Bugün hükümet bir ufak yardım etse... (AK-59)

O kitap, o yüzükler, görsen...(VB-88)

2.1.5.3 . Sözcük Gruplarıyla Oluşturulmuş Kesik Cümleler

Kelime grubu birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir. Kelime grubu için birden fazla kelime bir takım kaidelerle belirli bir düzen içinde yan yana getirilir (Ergin, 2000, 374).

M. Kaya Bilgegil, kelime gruplarını sekiz gruba ayırmıştır: 1. İsim tamlamaları, 2.Sıfat tamlamaları, 3.Bağlaç grupları, 4.Zarf grupları, 5.İsim grupları, 6.İkizlemeler, 7.Edat grupları, 8.Unvan grupları (Bilgegil, 1984, 115-116).

Çalışmamızda isim tamlaması, sıfat tamlaması, unvan grubu, edat grubu, bağlama grubu gibi sözcük gruplarıyla oluşturulmuş kesik cümlelerin örneklerine yer verilmiştir.

Tozlu bir yol... (AK-231)

Silahtar Ali Paşa konağı... (MRS-16)

Ne üzüntüler, ne gözyaşları... (VB-19)

Bir kasabanın تنها bir köşesi... (MRS-65)

Atiye Hanımefendi' yi. (MRS-41)

Halılar, keçe parçaları, minder yığınları, bozulup perde yapılmış kumaş parçaları, kenarı yazılı sahanlar, tepsiler... (MRS-46)

Bir istasyon memuru... (AK-209)

Tek, siz üzülmeysiniz deyi... (MRS-54)

Saide Hanım, evin gelini...(MRS-131)

İşte Faika Hanımlarla. (AK-12)

Faika'nın kaynanasının bir başka türüsü...(AK-97)

Ne birkaç tanesi, ne beş-on tanesi...(AK-117)

Uzunca bir taş duvar. (MRS-65)

2.1.5.4. Diğer Kesik Cümleler

Evine, Ayvalık' a...(AK-195)

Sonra sükut. (MRS-40)

Dışarda kar! (AK-209)

Biri işte kendisi... (MRS-49)

Burası Merkez eczanesi... (AK-170)

Kendinizi güzel bulursunuz, eh kendinize göre... (VB-17)

Anlattık ya, misafirimle... (AK-237)

Hazır dadı da burada... (MRS-89)

Ah nasıl gideyim yavrum, komşu hatırı... (AK-199)

2. 1.6. KARMAŞIK CÜMLELER

İncelenen eserlerde diğer cümle yapılarına dahil edilemeyen bazı cümlelerle karşılaşmıştır. Bu türdeki cümleler karmaşık cümleler içerisinde değerlendirilmiştir. Karmaşık cümlelerin içeriği tam olarak belli olmamakla birlikte bu konuda fikir belirten dilciler bulunmaktadır. Sözü geçen dilciler ve onların konuyla ilgili görüşleri şöyledir:

Tahsin Banguoğlu, şekil bakımından birleşik cümleyi ayırırken tümeleme birleşik cümle ile karmaşık birleşik cümleden bahseder. Banguoğlu, karmaşık birleşik cümleyi ad-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil cümlesi adıyla bölümlere ayırır (Banguoğlu, 2007, 562).

M. Kaya Bilgegil, birleşik cümleyi açıklarken “ara cümleciği” ve “karmaşık cümle” şeklinde iki ayrı cümle tipinden söz eder. Çeşitli birleşik cümlelerin bir araya gelmesiyle hasıl olan cümlelere karmaşık cümle adını verir (Bilgegil, 1984, 97-98).

Sezai Güneş, Türk Dili Bilgisi adlı kitabında karmaşık birleşik cümleyi şu şekilde tanımlar: Değişik yapıdaki cümleleri bir arada kullanmak suretiyle oluşturulan birleşik cümlelerdir (Güneş, 1999, 348).

Çalışmamızda sıralı, bağlı, birleşik yapıları cümlelerin bir arada kullanıldığı örnekler karmaşık cümleler içerisinde değerlendirilmiştir. Bu türdeki yapıların anlatıma akıcılık ve doğallık kazandırdığı görülmüştür.

Şimdi çok az bir para ile bu tercümanlığı ediyor ve bir gününü bekliyor ki, yeniden Hariciyeye girsin, konsolos olup gitsin. (AK-44)

Bir cahillik edip süs yapacak olsak, eve gelince hemen yüzümüzü, gözümüzü yıkardık ki, babamız görüp de bize darılmasın diye. (AK-16)

“Bir çimento işi yapsaydınız daha iyi olurdu” demeyi düşündüm, ama söylemedim. (AK-57)

Herhalde şurası muhakkaktı ki, pek çok adamlar onu tanıyor ve hatırını sayıyorlardı, hürmet ediyorlardı. (MRS-201)

Asım, hem böyle düşünüyor, hem de “Fakat ne iş?” diye kendi kendine soruyordu. (MRS-39)

Faika'nın kaynanasının sözüne bakılırsa, Şefik Bey her akşamüstü uğrayıp Ayaşlı ile Hasan Bey'in akşam yemeğine hazırlıkları var mı diye bakıyor, varsa kalıyor, yoksa çıkıp gidiyormuş. (AK-43)

Sonra Fuat, “İş buldum, Balıkesir'e gidip şoför olacağım!” demiş, çıkmış, gitmiş. (AK-15)

Sonra bakmış ki evlendirecekleri yok, yalnız çalıştırıyorlar; bir arkadaşı ile sözü bir edip kaçmış, buraya kadar gelmişler. (AK-13)

Hatta artık burada sıkılıyordu, Ferruh Bey'den izin alabilse yalıya kaçacaktı. (MRS-189)

Küçük de “Reçel isterim!” diye ağlıyor ve süt içmek istemiyordu. (MRS-20)

Konak artık metruktu; bahçelerini ot basmış, duvarları yıkılmış ve büsbütün cinlerin ve perilerin istilasına uğramış, bütün mahalle halkını korkutan bir yer olmuştu. (MRS-19)

Asım da bir zaman var ki Saide Hanım' ın hamağını terk etmiş, kurulu olduğu iki ağaç arasında rüzgardan sallanıyor, kimse ona rağbet etmiyordu. (MRS-186)

Korkacak, çekinecek bir şey yoktu, biraz daha hızlı vurmaya başladı, birkaç dakika böyle vurduktan sonra, bir kadın sesi, yahut bir çocuk sesi mi olduğunu anlayamadığı bir ses;

- Kimdir o, diye sordu. (MRS-40)

Bu kız bir ekmek parası çıkarabilirse ve işi müsaadeli olursa, yüksek tahsilini yapmak ihtimali de varmış. (AK-137)

Şey, dedi, hım, hani o hanım için söylüyordunuz ya, şimdi bir Amerikalı hanım, bir el işleri atölyesi açacakmış, ama İstanbul' da! (AK-156)

Niçin böyle soluyorsun, diye soracaktım, belki hatırı kalır diye düşündüm vazgeçtim. (AK-11)

“Hadi kızım, sen hizmet etme, bırak ben yaparım,” desen gücüne gidecek! (AK-10)

Şimdi sis biraz açılmış, ince ince yağmur düşüyor ve caddeler çamur derelerine dönüyordu. (MRS-26)

İçerden, kahvede çalışan garson, ona, Asım' ı göstermişti; genç adam dışarı çıktı ve Asım' ı selamlayarak;

- Asım Beyefendi ile müşerref olunuyorum, diye sordu. (MRS-50)

Bulamıyorlar, çünkü Avrupa'dan böyle bir grup kendilerine haber verilmiş ise de adresler ihtiyaten verilmemiş. (MRS-211)

(AK-208), (AK-163), (AK-16)

2.2. YÜKLEMİN ÇEŞİDİNE GÖRE CÜMLELER

Yüklemün çeşidine göre cümleler fiil cümlesi ve isim cümlesi olmak üzere iki bölümde incelenmektedir.

2.2.1. FİİL CÜMLELERİ

Tahsin Banguoğlu fiil cümlesi için şöyle der: “Yüklemi bir çekimli fiil olan cümleye fiil cümlesi diyoruz.” (Banguoğlu, 2007, 532).

Eylem tümcesi, yüklemi çekimli eylem olan tümcedir (Eker, 2006, 486).

Fiil cümlesiyle ilgili başka bir tanım da şöyledir: Tek kavram yüklemesi yapılan, yani sadece bir tane yükleyen taşıyan cümlelere denir. Bunlar açıklayıcı mahiyette herhangi bir yan cümle içermezler (Güneş, 1999, 344).

Fiil cümlelerinde yüklem konumundaki sözcük çekimli bir fiilden oluşmaktadır. Bu çekimli fiil basit ya da birleşik zamana göre şekillenmiş olabilir.

2.2.1.1. Basit Zamanlı Fiil Cümleleri

Basit zamanlı fiil cümlelerinde, “iş, oluş, hareket” bildiren bir sözcük bildirme (haber) ya da tasarlama(dilek) kiplerinden biriyle çekimlenmiştir. “Geniş zaman, şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve gelecek zaman” bildirme kiplerini ; “emir, şart, istek ve gereklilik” tasarlama kiplerini oluşturur.

2.2.1.1.1. Geçmiş Zamana Göre Çekimlenmiş Fiil Cümleleri

Görülen ya da öğrenilen geçmiş zaman eklerinden biriyle çekimlenmiş fiil cümlelerini ifade eder.

Görülen geçmiş zaman eki bugün -dı, -di, -du, -dü, -tı, -ti, -tu, -tü ; öğrenilen geçmiş zaman eki -mış, -miş, -muş, -müş şeklindedir (Ergin, 2000, 298-300) .

Hayır, ben kaleme inmedim ki... (MRS-132)

Asım derhal anladı ve biraz şaşırıldı. (MRS-50)

Sahi sen o zaman söyledindi ya, ben anlamadım. (AK-26)

Bacı el öptürürken ağladı ve entarisinin kuşağından mendilini çıkarıp gözlerini sildi. (MRS-21)

Bekledim. (VB-134)

İki hafta geçmeden otomobil bozulmuş. (AK-15)

İskender Bey' in fabrikasını kurmaya gelen Almanlar ortak olmak istemişler! (AK-59)

Kocası günün birinde biraz para çaldığı için hapis edilmiş. (AK-125)

Ona bu fikir nerden gelmiş? (MRS-136)

Bunlarla Fuat'a az kullanılmış bir otomobil almışlar. (AK-15)

Haki Bey memlekete dönünce kaleminde tanıdık hemen hiç kimseyi bulamadı. (AK-70)

Ben böyle çocuk görmedim. (AK-174)

Canip Bey çayını içip sustu. (MRS-86)

Gece, trenlerden birine binip Göztepe' de indiler ve demiryolunu takip ederek geriye doğru yürüdüler. (MRS-205)

Ben hiçbir şey söylemedim. (VB-27)

Nedir düşündüğün, diye sormadım. (AK-166)

Sağ elinin iki parmağı cigaradan, tentürdiyota batırmış gibi koyu tarçın rengi almış. (AK-43)

Komisyon iki ay Avrupa’da kaldı, sonra döndü. (AK-70)

Faika’nın ablasını da o mu söyledi? (AK-140)

Karısı ile kızını çeyiz, takım düzmek için İstanbul’a gitmişler. (AK-24)

(AK-65), (VB-10), (AK-170), (MRS-129), (VB-129), (MRS-12), (VB-49), (VB-22), (AK-13), (AK-9), (AK-191), (AK-40), (VB-24), (AK-87), (MRS-22), (MRS-17), (AK-31), (AK-113), (AK-162), (AK-25), (AK-32), (MRS-28), (AK-27), (MRS-79), (AK-175), (MRS-171), (AK-15), (MRS-165), (MRS-99), (MRS-167), (AK-62), (AK-26), (MRS-124), (AK-187), (MRS-211), (MRS-97), (MRS-77), (MRS-54), (AK-57), (MRS-166).

2.2.1.1.2. Şimdiki Zamana Göre Çekimlenmiş Fiil Cümleleri

Şimdiki zaman ekiyle çekimlenmiş fiil cümlelerini ifade eder.

Bugün Türkçede şimdiki zaman eki -yor’dur (Ergin, 2000, 296).

Ben bunları işitiyorum, kendi kendime kızıyorum, ama sesim çıkmıyor. (AK-163)

Siz yalıya her vakit uğramıyorsunuz ki... (MRS-121)

Ben öyle sanıyorum ki, bu lakırdıyı kendisi çıkarıyor. (AK-154)

Canip Bey anlamak istiyordu ki değirmen gidiyor mu? (MRS-90)

Yoksa, ben mi çok acele ediyorum? (AK-229)

Hangi Kamuran' ı söylüyorsun? (VB-8)

Sen söylerken benim yüreğim daralıyor! (AK-81)

Gözleri boncuk gibi parlıyor. (VB-24)

Yeni yazıyı biliyorsun elbette? (AK-100)

Niçin Avrupa'daki firarilerin işleriyle meşgul oluyor? (MRS-203)

Ödüm kopuyor bankadan da çıkaracaklar diye. (VB-29)

Canım konuşuyoruz, aklıma geleni söylüyorum, ne darılıyorsun? (VB-163)

Bu sular kimbilir kaç asırdır böyle akıp gidiyor? (MRS-83)

Telgraf gitti, ben gene çalışmaya oturdum ama iş çıkaramıyorum. (AK-226)

Ekmek, peynir, salata, pastırma ile de günlerini geçirdikleri oluyor. (AK-18)

Acaba ben çıldırıyor muyum? (AK-230)

Biraz durduktan sonra gene ilk söylediklerini söylüyor. (AK-46)

Her iki tarafın bu kadar çabuk, bu kadar yakın dost olmalarına şaşıyorum. (AK-62)

Sen nereden biliyorsun? (AK-200)

Şimdi bir yıldan fazla oluyor. (AK-25)

(VB-123), (AK-27), (AK-17), (AK-15), (AK-89), (AK-165), (AK-14), (AK-187), (AK-123), (AK-177), (AK-19), (AK-199), (AK-13), (AK-11), (MRS-48), (MRS-175)

2.2.1.1.3. Geniş Zamana Göre Çekimlenmiş Fiil Cümleleri

Geniş zaman eklerinden biriyle çekimlenmiş fiil cümlelerini ifade eder.

Türkçede bugün iki çeşit geniş zaman eki vardır: “-r” ve “-ar, -er” (Ergin, 2000, 292).

Kendinizi güzel bulursunuz, eh kendinize göre... (VB-17)

Bir imza ister de... (AK-185)

Müdür tez güler ve güldüğü zaman iki sıra inci dişleri görünür. (AK-108)

Haydi biraz yemek yiyelim, sonra gene hastaneye gideriz... (AK-173)

Bakışta fena çocuğa benzemez, ama yine ben dediğimi derim. (MRS-65)

Doğru alışverişi sen yapsan başkaları yapmaz. (AK-33)

Bir gün Sabri Beylere uğrasanız dinlersiniz! (VB-15)

Muavin kendisi bile kabahati başkalarında bulur. (AK-108)

Başka bir sabah kahvenizi içerim. (AK-20)

Her sabah kömürcü kulübesinde taze kül pidesi pişirirler. (AK-27)

Bu dört gün nasıl geçer? (AK-230)

Eve Hasan Beyle Hüseyin Bey ikisi beraber gelirler. (AK-81)

Allaha çok şükür öyle bir muhtaçlığımız yok, elalem ne yapıyorsa siz de yaparsınız. (MRS-30)

Onun gibi keman çalan da şimdi nerede bulursun? (MRS-52)

Almamakla da yanlış bir iş yapmış olmaz. (VB-18)

Hasan Bey dinleyen bulursa, devletler arasındaki yüksek siyasetten de konuşur. (AK-34)

Bir cahillik etmiş, siz onun kusuruna bakmazsınız! (AK-46)

Burada rahatsızlıkların neden ileri geldikleri pek belli olmaz. (AK-208)

O bitinceye kadar da biz nerede otururuz? (VB-149)

Adını bana söylemek istemez misiniz? (VB-17)

(MRS-161), (AK-172), (MRS-165), (AK-174), (MRS-54), (MRS-127), (AK-201), (AK-117), (MRS-104), (AK-209), (MRS-21), (AK-10), (VB-89), (AK-135), (AK-14), (VB-7), (VB-15), (AK-80), (MRS-108), (AK-115)

2.2.1.1.4. Gelecek Zamana Göre Çekimlenmiş Fiil Cümleleri

Gelecek zaman eklerinden biriyle çekimlenmiş fiil cümlelerini ifade eder.

Bugün kullanılan gelecek zaman eki -acak, -ecek' tir (Ergin, 2000, 302).

Dadı buradan yalıya dönmeyecek ki... (MRS-89)

Babasına kalsa bırakacak. (AK-52)

Yahut kalkıp İstanbul' a gitsem ne olacak. (VB-121)

Hasan Bey' in buradaki işlerine kim bakacak? (AK-195)

Satılincaya kadar da kendisi üstünde yatacak, ömründe bir keyif sürmüş olacak!
(AK-29)

Yook, kim olacak! (AK-192)

Vilayet ne cevap verecek? (AK-115)

Bunca sene okumamış, bundan sonra mı okuyacak? (MRS-32)

Fakat, acaba tehdidi eskisi gibi müessir olacak mı? (MRS-67)

Susmasan da ne olacak? (AK-25)

2.2.1.1.5. Tasarlama (Dilek) Kiplerinden Biriyle Çekimlenmiş Fiil Cümleleri

Tasarlama kiplerinde zaman ifadesi yoktur. Bu kipleri yapan şekil ekleri yalnız bir takım şekiller ifade ederler. Bu şekiller de tasarlamanın şart, istek, gereklilik ve emir şeklinde ortaya çıktığını gösterir (Ergin, 2000,289).

Bugün şart eki “-sa, -se” ; istek eki “-e, -a” ; gereklilik eki “-malı, -meli” şeklindedir (Ergin, 2000, 309-313).

Emir ekleri yalnız şekil bildiren eklerdendir. Emir şeklinde diğer fiil çekimlerinden çok farklı olarak şahısların ayrı ayrı ekleri vardır. Bugün emir ekleri şöyledir:

- Teklik 1. şahıs: -ayım, -eyim
2. şahıs: _
3. şahıs: -sın, -sin, -sun, -sün

- Çokluk 1. şahıs: -alım, -elim
2. şahıs: -ın, -in, -un, -ün
-ınız, -iniz, -unuz, -ünüz
3. şahıs: -sınlar, -sinler, -sunlar, -sünler (Ergin, 2000, 304-305).

Kendisiyle bir kere konuşalım da... (AK-236)

Yahudi madamdan rica etti ki hizmetçiyi kovmasınlar. (AK-42)

Ya bankadaki kızlar da çat diye telefonu kaparsa? (VB-8)

Sen bunları kaldır da kahveleri getir. (MRS-108)

Vakıa, Asım şen, açık kalpli görünüyor, fakat buna itimat etmeli mi? (MRS-175)

Toplu yaşıyorsa neden sürüden ayrılmalı? (AK-62)

Bırak bunları. (VB-175)

Sonra çeksın parasını! (AK-59)

Al şunun elinden şu albümü! (AK- 52)

Hadi gidelim eve. (VB-97)

Çiçekleri yolla ama unutma. (AK-185)

Kahveniz varsa pişireyim. (AK-10)

Nasıl demeli? (MRS-119)

Sana ilaç vereyim mi? (AK-173)

Öyleyse ben şimdi ayrılıyım... (VB-138)

Neme lazım, dedi, yine bizden çıkmasın. (MRS-25)

Bence kapalı kalan bölümü sonraya bırakıp ilkin açık kalan bölümü temizletmeli.
(VB-161)

Bakalım doktor gelsin. (VB-95)

Gelsin bakalım, görelim. (VB-66)

Korkmuyorum dersem inanma. (VB-10)

(AK-115), (MRS-35), (AK-17), (AK-175), (AK-14), (AK-166), (MRS-219), (AK-47), (AK-42), (AK-15), (AK-234), (AK-33), (AK-13), (MRS-51), (VB-14), (VB-149), (AK-233), (AK-59), (MRS-86), (MRS-63), (MRS-124), (MRS-207), (AK-44), (VB-88)

2.2.1.2. Birleşik Zamanlı Fiil Cümleleri

Birleşik çekim iki çekimli fiilin bir araya gelmesiyle oluşur. Birleşik çekimde asıl fiil önce, yardımcı fiil sonra getirilir. Birleşik çekim adlandırılırken asıl fiil

kipi önce, yardımcı fiil kipi ise sonra söylenmektedir. Türkçede birleşik çekimler hikaye, rivayet ve şart şeklinde adlandırılmaktadır.

İncelenen eserlerde hikaye birleşik zamanına göre çekimlenmiş fiil şekillerine diğerlerine nazaran daha fazla rastlanmıştır.

Dili dolaşıyor, her söylediği kolaylıkla anlaşılıyordu. (AK-183)

Şefik Bey' in bu tutumla İskender' den para koparabileceğini hiç ummazdım. (AK-201)

Benim aklım ermeye başladığı zaman para kimsede kalmamıştı. (AK-22)

Fakat, acaba bu olacak mı, bu intikam alınabilecek mi idi? (MRS-49)

Kendilerini görmek istiyordum da... (VB-60)

Sandalye üzerinde uyumamak için bütün gayretini sarf ediyordu. (MRS-33)

Keşke o fotoğrafı da ona vermeseydim! (AK-168)

Eğer utanmasa sevincinden oynayacaktı. (MRS-207)

Dünyada mukaddes ve aziz ne varsa hepsini terk etmiş bulunuyorlardı. (MRS-19)

Valinin biri bunları dağdan indirmek istiyordu. (AK-32)

Hele, Hafız Hanım bir korkulu masal söylerse, kızların hiçbirinde geniş sofalardan yalnız geçecek cesaret kalmazdı. (MRS-17)

Atiye Hanım ihtiyarladıkça Canip Bey' in korkusu da artıyordu. (MRS-82)

Çocuklarının pek çabuk büyüdüklerine hayret ediyordu. (MRS-14)

Götürüp ablamın odasındaki dolaba koyacaktım... (VB-88)

Rüyanın tesirinden kurtulamıyordu. (MRS-16)

Ancak, Faika Hanım söyleyeceği sözü kararlaştıramıyordu. (MRS-35)

Fakat bu düşünce onu teselli edemiyordu. (MRS-26)

Bu fikir zihnine saplanmıştı ve gözlerini Asım'ın yüzüne dikmiş bakıyordu. (MRS-104)

Şefik Bey, odaya ancak sabah akşam uğruyor ve Asım'ın öleceğinden endişe ediyordu. (MRS-155)

Ancak o tarafta ne bir kimse görünüyor, ne de bir ses duyuluyordu. (MRS-40)

(MRS-16), (VB-123), (AK-14), (MRS-113), (MRS-99), (MRS-172), (MRS-201), (MRS-193), (MRS-171), (MRS-74), (MRS-106), (MRS-34), (MRS-198), (MRS-37), (MRS-178), (MRS-166), (MRS-11), (MRS-71), (MRS-73), (MRS-67), (MRS-126), (MRS-29), (MRS-220), (AK-54), (AK-75), (MRS-207), (MRS-27), (MRS-128), (MRS-197), (MRS-50), (MRS-41), (MRS-19), (MRS-20), (MRS-189), (MRS-39), (MRS-201), (MRS-22), (MRS-25), (MRS-68), (MRS-130), (VB-70), (MRS-66), (VB-172), (MRS-11), (AK-42), (AK-162), (AK-35), (AK-17)

Çalışmamıza kaynak oluşturan eserlerde, çok fazla olmamakla birlikte rivayet birleşik zamanına göre çekimlenmiş fiil şekilleri de bulunmaktadır.

Ayaşlı oda kirasını da doğru dürüst alamıyormuş. (AK-43)

Sözleri daha pek iyi anlaşılıymış. (AK-176)

Tuğlalarından örnek getirmiş, askeri fabrikalarda deniyorlarmış. (AK-57)

O zamandan beri, burada hizmetçilik edip geçiniyormuş. (AK-13)

Günün birinde Mahbube Hanım öğrendi ki Fahriye Kumkapı' da bohçacılık, kılavuzluk eden bir zenci kadının yanında yaşıyormuş. (MRS-77)

Faika' nın kaynanasının sözüne bakılırsa, Şefik Bey her akşamüstü uğrayıp Ayaşlı ile Hasan Beyin akşam yemeğine hazırlıkları var mı diye bakıyor, varsa kalıyor, yoksa çıkıp gidiyormuş. (AK-43)

2.2.2. İSİM CÜMLELERİ

Ad tümcesi, yüklemi ad veya ad soylu olan ve ek eylemle hükme bağlanan tümcelerdir (Eker, 2006, 486).

İsim cümlelerinde yüklem konumundaki ifade, ek-fiil eklerinden birini almış isim ya da isim soylu bir sözcüktür. Bu cümlelerin yüklemine bulunan isim ya da isim grupları idi, imiş, ise ek-fiillerinden biriyle çekimlenir. Bazı durumlarda geniş zaman anlamını vermek amacıyla, üçüncü tekil şahıslarda -dır, -dir, -dur, -dür eklerinden birinin kullanıldığı görülür. Fakat ek-fiilin geniş zaman çekiminde eksiz kullanım daha yaygındır. “Çok iyi bir insandır.” yerine “Çok iyi bir insan.” gibi.

Genel olarak isim cümlelerinin olumsuzu “değil” sözcüğüyle yapılmaktadır. Ancak bazen isim soylu sözcüğün olumsuzunun tercih edildiği görülmektedir: “Bu öğrenci başarılıdır.” cümlesinin olumsuzunun “ Bu öğrenci başarısızdır.” olması gibi. “Var” sözcüğüyle biten isim cümlelerinin olumsuzu ise “yok” sözcüğüyle yapılmaktadır.

2.2.2.1. Ek-fiille Kurulmuş İsim Cümleleri

Ayaşlı, çok yaşlı ve düşkün adam değildi, ama ömrü azmış. (AK-256)

Ne hak hukuktur ki?.. (MRS-54)

Bir seneden fazla var ki Mihridil uykuya hasretti. (MRS-66)

Saide Hanım az akıllı bir kadın olmasına rağmen sevimli ve güzeldi. (MRS-179)

Hayat boş ve gelecek karanlıktı. (MRS-23)

Sözleri birbirine pek uymasa da gene şahittir! (AK-78)

Halide' nin dediğine bakılırsa, anası Faika'dan daha güzelmış. (AK-13)

Yağmur biraz fasıla vermiş gibiydi. (MRS-26)

Feride' nin böyle dert döktüğü seyrek. (VB-30)

Bir tek suçu biraz çokça akıllı olmasıydı. (VB-49)

O şimdi İsviçre' dedir. (VB-57)

Her şeye bir dargınlık çıkarmak da nedendi? (MRS-23)

Henüz ortalık alacakaranlıktı. (MRS-11)

Apartmanın üçüncü katı Ethem Efendi' nin yazıhanesidir. (MRS-200)

Bunların hısımları, kabileleri orada kalabalıkmış. (VB-92)

Salonu kalabalıktı. (AK-204)

Vakit henüz erkendi. (MRS-12)

Pederiniz de bizim merhum pederle pek kafadardı. (MRS-101)

Güya, bu latife ve iltifat idi. (MRS-85)

Eskiden de böyleymiş. (VB-20)

(AK-166), (MRS-21), (VB-69), (AK-9), (AK-165), (MRS-55), (VB-60), (AK-13), (VB-22), (AK-89), (AK-207), (VB-92), (VB-53),

2.2.2.2."Var" Sözcüğüyle Kurulmuş İsim Cümleleri

Ne işi varmış İtalya' da? (VB-43)

Bu sözler şakadır, ama oradakilere bu şakayı yaptıran bir duygu da vardır. (VB-22)

Misafir mi var? (AK-163)

Bundan kolay ne var? (VB-103)

Bugün o konağın yerinde büyük bir mahalle vardı. (MRS-16)

Orada kimler vardı? (VB-30)

Elbet onun da bir bildiği vardır. (AK-194)

Daha tehlike vardır. (AK-175)

İskender buraya geldiği zaman elinde koca fabrikası vardı. (AK-200)

Senin kışın soğuk suyla taşlık sildiğin var mı? (AK-14)

Bu kız bir ekmek parası çıkarabilirse ve işi müsaadeli olursa, yüksek tahsilini yapmak ihtimali de varmış. (AK-137)

İkinizde de biraz akıl eksikliği var galiba! (AK-127)

Sekiz aylık da bir kızı var. (VB-7)

2.2.2.3. "Yok" Sözcüğüyle Kurulmuş İsim Cümleleri

Hiç kimse, hiçbir ses yoktu. (MRS-40)

Bunun niçini yok. (AK-160)

Bunların birbirinden haberleri de yok. (AK-131)

Bu kadar seneden sonra mantık okumaya da niyetim yok. (MRS-30)

Karşılık yok! (AK-167)

Bizim bölükte hiç ses yok. (AK-9)

Başka yolcu yok... (AK-175)

Kimsesi yok. (VB-17)

Karanlık, kimseler yok. (AK-174)

Bana bak, çok gevezeliğe lüzum yok. (AK-212)

Evde hiç ses yoktu. (AK-163)

O geldiği zaman ben burada yoktum. (AK-126)

Yemek, içmek, hatta refah var, fakat huzur yoktu. (MRS-215)

2.2.2.4. "Değil" Sözcüğüyle Kurulmuş İsim Cümleleri

Esmerce, ama kaşı gözü yerinde; sevimsiz de değil. (AK-11)

Ablam burada değildi ki... (AK-112)

Bu kalabalık Cavide için çok değil mi? (AK-158)

Sen şimdi Samsun' da değil misin? (AK-25)

Sen misafir değilsin ya! (AK-167)

Vakıa Sarayköy, şimdi Asım' ı da celbetmiyor değildi. (MRS-136)

2.2.2.5. Ek-filin Kullanılmadığı İsim Cümleleri

Bilmez, biraz Fransızca becerir ama o da az... (AK-156)

Ne güzel, ne iyi kadın ama bahtsız zavallı. (VB-166)

Ah nasıl gideyim yavrum, komşu hatırı... (AK-199)

Burası Merkez eczanesi... (AK-170)

Uzunca bir taş duvar. (MRS-65)

Bir istasyon memuru... (AK-209)

Tozlu bir yol... (AK-231)

Şimdi hayat müşkil bir yola girmiş bulunuyor ve ati meçhul... (MRS-162)

Fitnat hangisi? (VB-38)

Kaç yaşında? (VB-18)

Kız kardeşleri, enişterisi, hısım akrabası, dostları hepsi orada. (AK-158)

İşte sevgi bu. (AK-160)

Halası zengin olduğu için istediği gibi yaşayan bir adam. (MRS-220)

Lakin bu pek basit bir şey, pek tabii, pek kolay bir mesele... (MRS-190)

Arkadaşlarının söylediği bu. (VB-44)

Su şirketinde. (AK-14)

Kapısı, penceresi, her şeyi hazır. (AK-228)

Lakin rengi pek donuk, ne siyah, ne kahverengi. (MRS-27)

Hazır dadı da burada. (MRS-89)

Şimdi kızımın uyanma saati. (VB-103)

(MRS-127), (MRS-165), (VB-30), (AK-204), (VB-29), (VB-126), (VB-57), (MRS-65), (AK-192), (MRS-49), (AK-117), (MRS-131), (AK-97), (MRS-16), (VB-141), (AK-43)

2.3. ÖGE DİZİLİŞİNE GÖRE CÜMLELER

Öge dizilişine göre cümleler, bazı kaynaklarda yüklemine yerine göre cümleler olarak da isimlendirilebilir. Çünkü bu adlandırmada esas olan cümlenin öğelerinin kendi içindeki sıralanışıdır. Türkçe cümlelerde öğelerin sıralanışı özne + tümleç + yüklem biçimindedir. Bu sıralamada özne ve tümleçin yeri zaman zaman değişse bile yüklem çoğunlukla sondadır. Fakat bazı cümle yapılarında yüklemine başta ya da ortada görüldüğü olur. Bu türdeki cümlelere devrik cümle adı verilmektedir. Yüklemine sonda bulunduğu cümleler ise kurallı cümlelerdir. Kurallı cümleler, düz cümleler olarak da adlandırılmaktadır.

2.3.1. KURALLI CÜMLELER (DÜZ CÜMLELER)

Çalışmamıza kaynak oluşturan cümlelerin büyük bir kısmı, kurallı cümle özelliği göstermektedir.

Burada tosbağalar susuzluktan geberiyor. (AK-27)

On üç yaşındaki mektepli kızları andırıyor. (AK-17)

Hiçbir sözü yoktur ki bir ucu Güzide Halama dokunmasın. (VB-14)

Şayet, saraya jurnal verilmiş olsaydı elbette bunun üzerine bir telaş, bir hareket olurdu. (MRS-207)

Sen söylerken benim yüreğim daralıyor! (AK-81)

Ben öyle sanıyorum ki, bu lakırdıyı kendisi çıkarıyor. (AK-154)

Saide buna dikkat etti ve hemen o gün hamağı ortadan kaldırdı, fakat dört köşe yastığını bulamadı. (MRS-186)

Yeni dalmışım, hızlı hızlı odamın kapısı vuruluyordu, uyandım. (AK-127)

Bastonuna dayanıp ev içinde gezinmeye başladı ve tamam bir buçuk sene bu halde yaşadı. (MRS-79)

İki çocuk da Asım' a derhal ısınmışlar ve samimi arkadaş olmuşlardı. (MRS-29)

Eğer istese, bugün değirmen onun olabilirdi. (MRS-220)

Salime merakla dinliyordu. (MRS-86)

Eskişehir'den buraya kadar oğlu ile kocasının hikayelerini dinledik. (AK-233)

Saide, cevap vermedi ve bu geç gelişin sebebini kimse anlayamadı. (MRS-207)

Kendi mevkiini küçülmüş görüyordu. (MRS-106)

Başkalarının çocuklarını daha çok seviyorum. (AK-54)

İskender Beyin fabrikasını kurmaya gelen Almanlar ortak olmak istemişler. (AK-59)

Ben onu bir mektep hocası sanıyordum. (AK-74)

Asım da hiçbir şey ilavesine lüzum görmedi. (MRS-63)

Maaşının azlığına çokluğuna bakılmamıştı. (MRS-124)

(AK-44), (VB-10), (VB-88), (AK-183), (AK-201), (AK-22), (MRS-49), (VB-60), (MRS-33), (AK-168), (MRS-207), (MRS-19), (AK-32), (MRS-17), (MRS-82), (MRS-14), (VB-123), (MRS-16), (MRS-35), (MRS-26), (AK-14), (MRS-113), (MRS-17), (MRS-104), (MRS-99), (MRS-155), (MRS-172), (MRS-201), (MRS-

193), (MRS-171), (MRS-74), (MRS-34), (MRS-198), (MRS-37), (MRS-178), (MRS-166), (MRS-11), (MRS-71), (MRS-73), (MRS-67), (VB-7), (VB-15), (AK-80), (AK-81), (MRS-108), (AK-10), (AK-115), (VB-17), (AK-191), (MRS-30), (AK-10), (AK-47), (MRS-89), (AK-52), (VB-121), (AK-195), (AK-29), (AK-192), (AK-115), (MRS-32), (MRS-67), (AK-25), (AK-236), (AK-42), (VB-8), (MRS-108), (AK-62), (MRS-175), (AK-185), (AK-10), (MRS-119), (MRS-35), (AK-173), (AK-17), (AK-175), (VB-138), (AK-166), (MRS-219), (VB-161), (AK-47), (AK-42), (VB-94), (VB-66), (AK-15), (AK-33), (AK-185), (AK-13), (MRS-25), (MRS-51), (AK-15), (AK-89), (AK-165), (AK-14), (AK-25), (VB-163), (AK-187), (AK-226), (AK-123), (AK-177), (AK-19), (MRS-83), (AK-199), (AK-13), (AK-11), (AK-27), (AK-18), (MRS-48), (MRS-175), (AK-185), (AK-108), (AK-173), (MRS-65), (AK-33), (VB-15), (AK-108), (AK-20), (AK-27), (AK-34), (AK-46), (MRS-161), (AK-208), (AK-172), (MRS-52), (AK-230), (MRS-165), (AK-174), (VB-149), (MRS-54), (MRS-127), (VB-18), (AK-117), (MRS-104), (VB-17), (AK-209), (MRS-52), (MRS-21), (AK-10), (VB-89), (AK-135), (AK-14), (MRS-126), (MRS-27), (MRS-166), (MRS-128), (MRS-197), (MRS-50), (MRS-26), (MRS-41), (MRS-19), (MRS-20), (MRS-189), (MRS-39), (MRS-201), (MRS-22), (MRS-34), (MRS-25), (MRS-40), (MRS-126), (MRS-130), (MRS-66), (MRS-71), (VB-172), (MRS-11), (MRS-169), (AK-162), (AK-35), (AK-43), (AK-176), (AK-57), (AK-13), (MRS-77), (AK-256), (MRS-54), (MRS-179), (MRS-23), (AK-78), (MRS-26), (VB-30), (VB-49), (VB-57), (AK-166), (MRS-23), (MRS-21), (VB-69), (AK-9), (VB-20), (AK-166), (AK-165), (MRS-12), (VB-60), (AK-204), (AK-13), (MRS-200), (MRS-11), (VB-22), (AK-89), (MRS-101), (AK-163), (VB-103), (MRS-16), (AK-194), (AK-175), (AK-200), (AK-14), (AK-137), (VB-7), (AK-127), (MRS-40), (AK-160), (AK-131), (MRS-30), (AK-167), (AK-9), (AK-175), (VB-17), (AK-174), (AK-212), (AK-163), (MRS-215), (AK-126), (AK-11), (AK-112), (AK-158), (AK-25), (AK-167), (MRS-136), (AK-156), (AK-199), (AK-170), (MRS-65), (AK-209), (AK-231), (MRS-162), (VB-38), (VB-18), (AK-14), (MRS-127), (AK-158), (VB-103), (AK-160), (MRS-220), (MRS-26), (AK-228), (MRS-165), (VB-44), (AK-204), (VB-29), (VB-126), (VB-57), (MRS-65), (MRS-190), (AK-192), (MRS-89), (MRS-49), (AK-117), (MRS-131), (AK-97), (MRS-65), (MRS-16), (VB-141), (AK-43), (AK-15), (MRS-136), (AK-125), (AK-59), (VB-

134), (MRS-21), (MRS-50), (MRS-132), (MRS-28), (AK-140), (AK-170), (AK-70), (VB-27), (MRS-86), (AK-174), (VB-22), (MRS-12), (AK-87), (VB-24), (AK-40), (AK-191), (AK-9), (AK-32), (AK-25), (AK-162), (AK-113), (MRS-17), (MRS-129), (MRS-124), (AK-26), (AK-62), (MRS-167), (MRS-99), (MRS-165), (AK-15), (AK-175), (MRS-28), (AK-68), (AK-19), (AK-32), (AK-157), (AK-187), (AK-201), (AK-132), (AK-24), (AK-57), (AK-15), (AK-13), (MRS-54), (MRS-77), (MRS-97), (MRS-17), (MRS-211), (MRS-21), (MRS-205), (AK-187), (AK-111), (AK-23), (AK-25), (AK-21), (AK-32), (AK-58), (AK-27), (AK-113), (VB-174), (AK-68), (VB-152), (AK-124), (AK-41), (AK-143), (MRS-211), (AK-16)), (AK-163), (MRS-121), (MRS-90), (AK-229), (VB-8), (VB-24), (MRS-203), (AK-230), (AK-46), (AK-62), (AK-200), (VB-123), (AK-25)

2.3.2. *DEVİRİK CÜMLELER*

Alıksın eğer gidersen. (MRS-85)

Ne işi varmış İtalya' da? (VB-43)

Canım nedir bu zorbalığın. (VB-53)

Sonra çeksın parasını! (AK-59)

Bırak bunları. (VB-175)

Yoksa paralar gider gürültüye! (AK-201)

Ödüm kopuyor bankadan da çıkaracaklar diye. (VB-29)

Darılmamış yavrucak. (VB-129)

Kışın verdimdi, el çatlaması için. (VB-70)

Al şunun elinden şu albümü! (AK-52)

Nasıldır istasyonlarda yaşayış? (AK-207)

Annem onu bankaya koyunuz diye söylemiş size. (AK-100)

Hadi gidelim eve. (VB-97)

Ne güzel, ne iyi kadın ama bahtsız zavallı. (VB-166)

E, gidin mahkemeye... (AK-115)

Nasıldır yavrum, annen? (MRS-55)

Ne olurdu, bunu Asım takdir edip Fahriye'yi de idare etseydi. (MRS-68)

Çağırsana bana. (AK-234)

Darılmamış yavrucak. (VB-129)

Kimlermiş bunun dayıları? (VB-92)

(VB-149), (AK-14), (VB-17), (VB-32),

2.4. ANLAMINA GÖRE CÜMLELER

Anlamına göre cümleler içerisinde olumlu cümleler, olumsuz cümleler ve soru cümleleri incelenmektedir. Bazen bir cümlenin biçimce olumlu fakat anlamca olumsuz olduğu görülebilir. Bazen de biçimce olumsuz bir cümlenin anlamca olumlu bir özellik gösterdiği olur. Bu türdeki cümleleri de birbirinden ayırmak gerekir.

Cümlelerin anlam bakımından sınıflandırılmasında karşımıza çıkan bir diğer başlık olan soru cümlelerin kuruluşu da kendi içinde farklılık göstermektedir. “Neden, nasıl, niçin, hangi, kaç, kim” gibi soru ifadesi taşıyan sözcüklerle oluşturulan soru cümleleri olduğu gibi “mı, mi, mu, mü” soru ekleriyle kurulmuş soru cümleleri de bulunmaktadır. Bazı cümleler de vardır ki soru cümlesi gibi görünmekle birlikte gerçek anlamda soru cümlesi değildirler. Bunlar gerçek anlamda cevap beklemeyen sözde soru cümleleridir.

İncelenen eserlerde, yukarıda sıraladığımız cümle türlerinin hepsinin örnekleri tespit edilmiştir.

2.4.1. OLUMLU CÜMLELER

On üç yaşındaki mektepli kızları andırıyor. (AK-17)

Eğer istese, bugün değirmen onun olabilirdi. (MRS-220)

Sandalye üzerinde uyumamak için bütün gayretini sarf ediyordu. (MRS-33)

O zaman Asım kendisine daha kolaylıkla maksadını açacak ve Fahriye de ona yardım edince iş kolayca bitmiş olacaktı. (MRS-67)

Müdür tez güler ve güldüğü zaman iki sıra inci dişleri görünür. (AK-108)

Bugün o konağın yerinde büyük bir mahalle vardı. (MRS-16)

Selime Hanımı görür görmez babasını görebileceğini söyledi ve bizi başhekimin odasına götürdü. (AK-175)

Bir gün boynunda bir ipekli mendil gördüm. (AK-31)

Nihayet Ferruh Bey mektepten çıktı ve kaleme devama başladı. (MRS-124)

Gece, trenlerden birine binip Göztepe' de indiler ve demiryolunu takip ederek geriye doğru yürüdüler. (MRS-205)

Hemen yol verdim ve şapkamı çıkarıp selamladım. (AK-111)

O zamandan Hasan Beyin adı kulağımda kalmış. (AK-23)

Şişesini gösterip alırsın. (VB-70)

Nihat bunu bir kunduracı dükkanında görmüş, beğenmiş. (VB-32)

Kalktı, dolaptan şeker çıkarıp küçük masanın üstüne koydu, kendi de aldı. (VB-30)

Bugün yeniden karşıma çıkıyor. (AK-25)

İstanbul'da bir topçu kaymakamı bunu yanına almış. (AK-13)

Bu adama bizim oralarda Karaçimenlilerin Hasan Bey derler. (AK-21)

Büyük muharebede yeniden asker oldu. (AK-32)

İskender Bey bana fabrikasından birkaç resim de gösterdi. (AK-58)

(AK-27), (AK-15), (AK-113), (VB-174), (AK-68), (VB-152), (AK-124), (AK-41), (AK-143), (AK-16), (VB-24), (MRS-85), (AK-59), (VB-175), (AK-201), (VB-29), (AK-52), (AK-234), (AK-115), (VB-97), (MRS-68), (VB-149), (AK-14), (VB-17), (AK-100), (VB-32), (MRS-21), (AK-157), (AK-187), (AK-201), (MRS-166), (AK-13), (MRS-77), (MRS-211), (AK-68), (MRS-17), (MRS-129), (AK-9), (MRS-171), (AK-31), (AK-194), (AK-175), (AK-200), (AK-137), (AK-199), (MRS-162), (MRS-26), (AK-158), (VB-103), (AK-160), (MRS-220), (AK-228), (MRS-165), (VB-44), (MRS-190), (AK-192), (MRS-89), (VB-141), (AK-43), (AK-15), (AK-

125), (AK-59), (MRS-21), (MRS-50), (AK-140), (AK-170), (MRS-22), (VB-24), (AK-40), (AK-191), (AK-32), (MRS-28), (VB-57), (VB-69), (VB-20), (MRS-12), (VB-60), (AK-204), (MRS-200), (MRS-11), (MRS-101), (VB-22), (AK-173), (MRS-65), (VB-15), (AK-108), (AK-20), (AK-27), (AK-135), (MRS-126), (MRS-27), (MRS-50), (MRS-41), (MRS-189), (MRS-39), (AK-42), (AK-35), (AK-57), (MRS-77), (AK-256), (MRS-179), (MRS-23), (AK-78), (AK-185), (MRS-175), (AK-80), (AK-81), (AK-10), (VB-17), (AK-29), (AK-236), (MRS-108), (VB-138), (MRS-219), (AK-47), (VB-94), (AK-33), (VB-66), (MRS-51), (AK-15), (AK-89), (AK-165), (AK-226), (AK-18), (MRS-17), (MRS-82), (VB-88), (AK-14), (MRS-113), (MRS-104), (MRS-99), (MRS-155), (MRS-201), (MRS-14), (MRS-178), (MRS-11), (MRS-71), (MRS-73), (MRS-207), (MRS-19), (AK-32), (AK-44), (VB-88), (VB-60), (AK-54), (AK-233), (AK-59), (AK-75), (MRS-124), (MRS-207), (MRS-86), (MRS-79), (MRS-29), (AK-127), (AK-154), (AK-81), (MRS-207), (AK-27)

2.4.2. OLUMSUZ CÜMLELER

Saide buna dikkat etti ve hemen o gün hamağı ortadan kaldırdı, fakat dört köşe yastığını bulamadı. (MRS-186)

Dili dolaşiyor, her söylediği kolaylıkla anlaşılıyordu. (AK-183)

Şefik Beyin bu tutumla İskender' den para koparabileceğini hiç ummazdım. (AK-201)

Rüyanın tesirinden kurtulamıyordu. (MRS-16)

Ancak, Faika Hanım söyleyeceği sözü kararlaştıramıyordu. (MRS-35)

Fahriye, birkaç gün büyükhanımın yanına çıkmamış, fakat yalıdan da uzaklaşmamıştı. (MRS-171)

Ne düşündüğünü yüzünden anlamak mümkün olmuyor. (AK-46)

Ben bunları işitiyorum, kendi kendime kızıyorum, ama sesim çıkmıyor. (AK-163)

Haki Bey memlekete dönünce kaleminde tanıdık hemen hiç kimseyi bulamadı. (AK-70)

Ben hiçbir şey söylemedim. (VB-27)

Ben onların oturup konuştuklarını görmedim. (AK-87)

Bunu tamam bir gün bir gece düşündüm, bir kolay yolunu bulup kestiremedim. (AK-156)

Birkaç saat çalıştığı halde muvaffak olamamıştı. (MRS-89)

Ona vaatlerde bulundu ve sözün nihayetinde gözyaşlarını tutamadı. (MRS-172)

Size ne yazmış onu da bilmiyorum. (VB-123)

Ben olsam hiç söylemem. (MRS-211)

Siz yalıya her vakit uğramıyorsunuz ki... (MRS-121)

Ayaşlı oda kirasını da doğru dürüst alamıyormuş. (AK-43)

Bağ keleme olmuştu, bakılmamış. (AK-27)

Vassaf Bey'in yolladığı hediyelerin, size verdiği evin sizi öfkeliendireceğini hiç düşünmemiştim. (VB-123)

(VB-129), (VB-166), (MRS-17), (MRS-97), (MRS-169), (MRS-19), (MRS-54), (AK-57), (AK-19), (AK-15), (AK-26), (AK-162), (MRS-12), (AK-166), (AK-174), (AK-65), (AK-70), (AK-212), (AK-163), (MRS-215), (AK-126), (AK-112), (AK-167), (MRS-132), (AK-174), (VB-17), (AK-9), (AK-175), (AK-167), (MRS-30), (AK-131), (AK-160), (MRS-40), (AK-165), (AK-176), (AK-43), (AK-162), (AK-42), (MRS-27), (MRS-11), (MRS-66), (MRS-130), (MRS-34), (MRS-20), (AK-209), (AK-25), (MRS-54), (AK-172), (AK-208), (MRS-161), (AK-46), (AK-33), (AK-11), (AK-199), (AK-177), (AK-187), (AK-185), (AK-14), (MRS-198), (MRS-37), (MRS-166), (MRS-30), (MRS-34), (MRS-106), (MRS-74), (MRS-17), (MRS-26), (AK-168), (AK-22), (VB-14), (VB-10), (MRS-63)

2.4.3. BİÇİMCE OLUMLU ANLAMCA OLUMSUZ CÜMLELER

Biçimce olumlu, anlamca olumsuz cümle örneklerinin yapısında “ne...ne” bağlama edatının kullanıldığı görülmüştür.

Bir daha ne kendi geldi, ne birini gönderdi! (MRS-167)

Bu genç efendi, şimdiye kadar babasının gezmesi, muhtelif yerlerde memuriyet vermesi yüzünden ne tam bir tahsil görebilmiş, ne de bir işe girebilmişti. (MRS-193)

Ne öldürüyor, ne onduruyor! (MRS-48)

Ancak o tarafta ne bir kimse görünüyor, ne de bir ses duyuluyordu. (MRS-40)

Lakin onu takip eden uzun bir müddet zarfında bu hikaye ne arttı, ne eksildi. (MRS-99)

Ne onu bırakıp gidebildi, ne de odasına girmeye cesaret etti. (MRS-165)

“ne...ne” bağlama edatını yapısında bulundurmamakla birlikte aşağıdaki cümle örneklerini de biçimce olumlu anlamca olumsuz kabul etmek gerekir.

Tazedden doğacak ve onların ellerinde, onların evlerinde ölecekti. (MRS-165)

Kardeşler sanki kırk yıllık düşman imişler gibi birbirine darılmışlar, uzaklaşmışlardı. (MRS-17)

Hele küçük, bekçiden ziyade köpeklerin ulumalarından korkuyor, saatlerce ağlıyordu. (MRS-15)

2.4.4. BİÇİMCE OLUMSUZ ANLAMCA OLUMLU CÜMLELER

Vakıa Sarayköy, şimdi Asım' ı da celbetmiyor değil. (MRS-136)

Esmerce, ama kaşı gözü yerinde; sevimsiz de değil. (AK-11)

Eskiydi ben bilmez miyim. (AK-47)

2.4.5. SORU CÜMLELERİ

Soru tümcesi, herhangi bir ögesinde, olumlu ya da olumsuz, soru ifadesi bulunan tümce türüdür (Eker, 2006, 491).

Cümlelerde soru anlamı soru ekiyle ya da soru anlamı taşıyan bir sözcükle sağlanabileceği gibi vurgu ve tonlamalarla da sağlanabilir.

2.4.5.1. “Mi, Mi, Mu, Mü” Soru Ekleriyle Kurulmuş Soru Cümleleri

Acaba ben çıldırıyor muyum? (AK-230)

Yoksa, ben mi çok acele ediyorum? (AK-229)

Canip Bey anlamak istiyordu ki değirmen gidiyor mu? (MRS-90)

İyi çocuktur, ama bilmem sana söylediler mi? (AK-24)

Hiç rapor yollamadınız mı? (AK-70)

Yolda tesadüf etmediniz mi? (MRS-28)

Sen şimdi Samsun' da değil misin? (AK-25)

Misafir mi var? (AK-163)

Adını bana söylemek istemez misiniz? (VB-17)

Sen bu ev sahibini tanıyor musun? (AK-27)

Siz yemeği bekleyecek misiniz, yoksa şimdi bir şey verelim mi? (MRS-25)

Vakıa, Asım şen, açık kalpli görünüyor, fakat buna itimat etmeli mi? (MRS-175)

Bir şey mi istediniz? (AK-10)

Muhittin Beyi tanıyor musunuz? (AK-13)

Sen vilayete yazmadın mı? (AK-115)

Fakat, acaba tehdidi eskisi gibi müessir olacak mı? (MRS-67)

Fakat, acaba bu olacak mı, bu intikam alınabilecek mi idi? (MRS-49)

Hizmetçi adam mı seninle konuşsun? (AK-14)

Sen de gelir misin? (AK-158)

Sana ilaç vereyim mi? (AK-173)

(MRS-165), (MRS-32), (AK-191), (VB-15),

2.4.5.2. "Ne" Sözcüğüyle Kurulmuş Soru Cümleleri

Ne işi varmış İtalya' da? (VB-43)

Şefik Bey, senin rütben nedir? (AK-89)

Ne zaman yatar kalkarlar, burada töre nedir? (AK-9)

Başka neler konuştunuz? (VB-49)

Neymiş? (AK-166)

Bu delikanlı ne iş yapar? (VB-18)

Canım konuşuyoruz, aklıma geleni söylüyorum, ne darılıyorsun? (VB-163)

Ne demeli? (MRS-35)

Vilayet ne cevap verecek? (AK-115)

Sen benim yerimde olsan ne yaparsın? (VB-7)

Hani ev tutuyordun, çıkıyordun, ne oldu? (AK-132)

(VB-53), (MRS-54), (VB-22)

2.4.5.3. “Niçin, Neden” Sözcükleriyle Kurulmuş Soru Cümleleri

Siz niçin gelmiyorsunuz? (AK-62)

Niçin Avrupa’daki firarilerin işleriyle meşgul oluyor? (MRS-203)

İki taraf da birbirleriyle görüşmek istiyordu da neden şimdiye kadar konuşmadılar? (AK-62)

Her şeye bir dargınlık çıkarmak da nedendi? (MRS-23)

Niçin Halide böyle söylüyor? (AK-19)

Sen niçin bu evden çıkmak istemiyorsun? (AK-123)

2.4.5.4. “Kim” Sözcüğüyle Kurulmuş Soru Cümleleri

Hasan Beyin buradaki işlerine kim bakacak? (AK-195)

Orada kimler vardı? (VB-30)

Bu Ferruh Bey kim? (MRS-127)

Kabahat kimde? (AK-204)

Kimlermiş bunun dayıları? (VB-92)

2.4.5.5. “Nerede, Nereye, Nereden, Neresi” Sözcükleriyle Kurulmuş Soru Cümleleri

Sen nereden biliyorsun? (AK-200)

Ona bu fikir nerden gelmiş? (MRS-136)

Burası neresi? (MRS-65)

Atiye Hanım onu nereden tanıyordu? (MRS-71)

O bitinceye kadar da biz nerede otururuz? (VB-149)

Nereye götürebiliriz? (AK-174)

2.4.5.6. “Nasıl” Sözcüğüyle Kurulmuş Soru Cümleleri

Nasıldır yavrum, annen? (MRS-55)

Nasıldır istasyonlarda yaşayış? (AK-207)

Bu altmış yıl nasıl geçmiş? (VB-10)

Bu dört gün nasıl geçer? (AK-230)

Şimdi ona nasıl verelim? (AK-185)

2.4.5.7. “Hangi, Kaç” Sözcükleriyle Kurulmuş Soru Cümleleri

Hangi Kamuran’ ı söylüyorsun? (VB-8)

Hangi Muhittin Bey? (AK-14)

Fitnat hangisi? (VB-38)

Bu sular kimbilir kaç asırdır böyle akıp gidiyor? (MRS-83)

O zamandan bugüne kadar kaç sene geçti? (AK-43)

Kaç yaşında? (VB-18)

2.4.5.8. Sözde Soru Cümleleri

Ancak bu sahte tavırları kim yutar? (MRS-104)

Bu sözlerini acaba hiç unuturum? (MRS-52)

Ben sana dışarı çıkar mı dedim? (AK-187)

Ben size söylemedim mi? (VB-22)

Halası insanı böyle mi kabul eder? (MRS-127)

Acaba sen akıllı oldun da ne oldu? (MRS-86)

Bundan kolay ne var? (VB-103)

Onlarda para ne gezer? (AK-117)

Susmasan da ne olacak? (AK-25)

Niçin göstermesinler? (AK-175)

Böyle de polis olur mu? (AK-17)

Onun gibi keman çalan da şimdi nerede bulursun? (MRS-52)

Yahut kalkıp İstanbul' a gitsem ne olacak. (VB-121)

Ne fenalığı var? (VB-175)

Niçin göstermesinler? (AK-175)

(AK-62), (MRS-108), (VB-161), (AK-192)

2.5. FARKLI ANLAM ÖZELLİKLERİNE SAHİP CÜMLELER

Bu çalışmaya kaynak oluşturan romanlarda farklı anlam özelliklerine sahip cümlelerin de örnekleri görülmüştür. Bu cümleler betimleme, amaç-sonuç, neden-sonuç, ihtimal, varsayım, hayıflanma, yakınma, karşılaştırma, gerçekleşmemiş beklenti anlamı taşıyan cümlelerle dolaylı anlatım özelliği gösteren cümlelerdir.

2.5.1. Betimleme Cümleleri

Betimleme cümlelerinde herhangi bir yer, olay ya da kişi ayırt edici özellikleriyle anlatılmaktadır. İncelenen romanlardan alınan aşağıdaki betimleme cümleleri, Esendal' ın dilinin sanatsal yönünü göstermesi bakımından önemlidir.

Ertesi günü erken, gene bilmem niçin, Halide' yi ararken, mutfakta, kısaca boylu, kısıkça sesli, başı yazma yemeni, sırtı örme hırkalı, ihtiyarca bir hanımla karşılaştık, konuştuk. (AK-14)

Biraz sonra Ayaşlı odaya, iki kişilik çok eski, çok mükellef bir ceviz karyola ile konsolu çok yüksek, gene cevizden çerçevesi bir endam aynası, bir de yuvarlak orta masası getirdi, koydu. (AK-29)

Haki Bey, kısaca boylu, tombul, sarışın, beyaz tenli, az şaşı gözlü, eli ayağı ufak, otuz beş, kırk yaşlarında görünür bir adam. (AK-67)

Cevat ince, uzun boylu, sinirli, sarı gözlü, sert bakışlı, otuz yaşlarında kadar bir adamdır. (AK-87)

Bu Melek Hanım, yirmi yaşlarında kadar, uzun boylu, yakışıklı, pembe benizli, kızıl kumral saçlı, ağırbaşlı bir kız; ışık vurdukça saçlarının üstü, altın suyu sürülmüş gibi parlıyordu. (AK-110)

Kapıdan, orta boylu, beyaz bereli, ince muşamba pardösülü bir kız girdi. (AK-142)

Selime Hanım babası gibi sarışın, mavi yahut yeşil gözlü, yalnız Hasan Bey gibi uzun boylu değil, kadının orta boylusu, incerek bir kız... (AK-175)

Hurşit, ellilik, zayıf, orta boylu, buruşuk yüzlü bir Çerkeştir. (MRS-27)

Burası bahçe üstünde bir ufak oda idi, pencereleri mutfağın damı üstünden bahçe tarafına nazır bulunuyordu; burada eşya olarak bir eski konsol, üstünde lekeli bir ayna, köşede bazı yerleri telle bağlanmış, topuzları sarı, eski bir demir karyola, bir de siyah hasır sandalye vardır. (MRS-34)

Kapı açıldı, içeriye elli beş, altmış yaşlarında tahmin olunabilir, esmer benizli, kuru yüzlü, uzun ve zayıf vücutlu, kırca saçlı bir hanım girdi. (MRS-55)

Fahriye Hanım, Atiye Hanım, haydari yakalı beyaz entariler üzerine ince el dikişli, koyu renkli, ince hırkalar giymişlerdi. (MRS-58)

Hayatı, kapıları büyük perdelerle örtülü, baharın sıcak günlerine kadar havası çini sobalarla ılık, ince hasır üzerine büyük halılarla döşenmiş, yumuşak pamuk minderli odalarda geçmişti. (MRS-123)

Daha kahvelerini içecek kadar vakit geçmemişti ki birdenbire oda kapısı açıldı ve içeriye uzun boylu, zayıf, elinde kalın sopası, ayaklarında dizkapaklarını

geçen çizmeleri, arkasında uzunca ceket, başında kunduz derisinden eskice bir kalpak ile elli yaşlarında kadar tahmin olunur biri girdi. (MRS-137)

Esendal, betimleme cümlelerinde daha çok kişi tasvirlerine ağırlık vermiştir. Az da olsa mekan tasvirini örnekleyecek betimleme cümleleri de kullanmıştır.

2.5.2. Amaç-Sonuç Anlamı Taşıyan Cümleler

Eylemin hangi niyetle yapıldığını gösteren cümlelerdir. Aşağıdaki cümlelerde amaç anlamının “için, diye, üzere” gibi sözcüklerle sağlandığı görülmektedir.

Karısı ile kızı çeyiz, takım düzmek *için* İstanbul’ a gitmişler. (AK-24)

Meraklısına düşerse bunların tatlı satılacağına inanan Ayaşlı işe tav vermek *için* eve getirmiş. (AK-29)

Banka beni, bir işi anlamak ve bir rapor vermek *için* Adana’ ya yolladı. (AK-120)

Ben size bir şey sormak *için* geldim. (AK-145)

Beni yerimden atmak, arkamdan gülmek *için* yanlış bir işimi arar dururlar. (AK-160)

Yemekten sonra kahvelerini, kahvede içmek *üzere* evden çıktılar. (MRS-26)

Sandalye üzerinde uyumamak *için* bütün gayretini sarf ediyordu. (MRS-33)

Amcasıyla Faika Hanım’ dan biri uyanmasın *diye* acele ediyordu. (MRS-38)

Bir şeyi unutup unutmadığını anlamak *için* odanın içine bir göz gezdirdi. (MRS-115)

2.5.3. Neden-Sonuç Anlamı Taşıyan Cümleler

Eylemin gerekçesiyle birlikte verildiği cümlelerdir. Seçilen cümlelerde sebep/neden anlamının “için, diye, yüzünden” gibi sözcüklerle yan cümlenin eylemine getirilen “-dığından, -diğinden” ekleriyle sağlandığı görülmüştür.

Pencerelerin perde gibi kapanan pancurları odaya loşluk verdiği için uyku biraz da uzunca olmuş. (AK-9)

İçti, haşarılık etti, en sonunda bir düğünde bir kadının, bunun tabancasından çıkan bir kurşun ile yaralanıp ölmesi *yüzünden*, beş sene hapse mahkum ettiler, hapse kodular. (AK-31)

Bizde fabrikatör çok olmadığı için gözümün önüne bir örnek, bir tip getiremedim. (AK-55)

Halide görgülü bir kız olmadığı için karşımızda biraz yakışsız sözler söylediği, şaka etmeye kalkıştığı da oluyor. (AK-57)

Kalemimde hiçbir ilişkisi olmadığı için kimse onu sormadı, orada kaldı. (AK-70)

Hüseyin Bey etrafı, tafsilatlı anlattığı için o söylerken insan onun anlattığı hayatı yaşamaya, o tipleri karşısında görmeye, birlikte yürümeye koyuluyor. (AK-76)

Geçen seneye kadar İstanbul’da Fransız mektebinde okurken babasının hastalığı, onu, tahsilini terke mecbur etmişti. (MRS-12)

Bu akşam, Asım gelecek diye hanımefendi ve Fahriye Hanım yemek yememişlerdi. (MRS-61)

2.5.4. İhtimal (Olasılık) Anlamı Taşıyan Cümleler

Cümlelerde olasılık anlamı yüklemde görülen “-abil, -ebil” ekiyle sağlanabileceği gibi cümle içindeki “belki, galiba” gibi sözcüklerle de sağlanabilmektedir. Bazen de bunların dışında bir kullanımla gelecek zaman ekinin cümleye ihtimal ya da olasılık anlamı kattığı görülmektedir.

Bu yüksek konsol ile aynası ancak bir çifte merdivenin orta sahanlığına konulmak için yapılmış *olabilir*. (AK-29)

Belki çirkin de görür. (AK-58)

Faika'nın kaynanası evde yok, gene bir yere misafirlige gitmiş olacak. (AK-122)

Belki hoşlananlar da vardır. (AK-136)

Ben sizin söyleyeceğiniz şeylere *inanabilirim*. (AK-148)

Boş yere onu da *belki* umutlandırmış oluyorum. (AK-151)

Hastalık bugünlerde *hafifleyebilir*. (AK-175)

Öyle sanırım ki, Hasan Beyin buna borcu iki yüz liraya yakındır. (AK-195)

Bunun için Fahri' nin gevezeliklerinin Selime tarafından nasıl telakki olunacağına aldırمامış *olabilirim*. (AK-219)

Yahut kimbilir, *belki* içinde gizli bir çekemezlik vardı. (MRS-23)

Bu, *herhalde* ziyareti mutat olan bir misafirdi. (MRS-31)

Doktor emretmiş *olabilir*, halam cidden rahatsız olabilir, artık fazla ısrarı doğru bulmadım... (MRS-57)

Ben sormam; Fahriye Hanım ondan gücenip gitmiş olacak. (MRS-90)

Belki sıkılıyor, gelmiyor... (MRS-92)

Fakat, *galiba* kendisi fazla kaçırmış... (MRS-101)

Kaderinde varsa o da büyük bir adam *olabilir*... (MRS-133)

Belki de hakikaten bir suikast yapılmıştır, bakalım öğreniriz. (MRS-143)

Kendi kalkıp Şefik Bey' in evine gidebilir ise *belki* öğrenecek. (MRS-166)

Fakat talih ona *galiba* bu saadeti çok görüyordu. (MRS-165)

2.5.5. Dolaylı Anlatım Özelliği Gösteren Cümleler

Günlük hayatta birinin cümlesi bir başkasına aktarılırken dolaylı anlatıma örnek olabilecek cümleler kurulur. Bu türdeki cümleler genellikle “geldiğini söyledi, anlamadığından bahsetti” gibi ifadelerle bitmektedir. İncelenen eserlerde çok fazla olmamakla birlikte bu türdeki cümleler de örneklenmiştir.

Eskiden Rusya' da nasıl *olduğunu anlattı*. (AK-59)

Hasan Bey'in *uyuduğunu söylüyorlar*. (AK-173)

Hasan Bey'in beni görmek *istediğini söylediler*. (AK-183)

İstanbul'a validesinin ev işlerini düzeltmek, biriken birkaç para varsa onları tahsil etmek ve eğer münasip olursa kendisine de bir iş bakmak için *geldiğinden bahsetti*. (MRS-129)

Eline geçen mirası, yok yere inat, yok yere davalar yüzünden yiyip bitirdiğini, elindeki gül gibi memuriyeti feda ettiğini, ölünceye kadar hem kendini, hem çocuk çocuğunu taşralarda *süründürdüğünü söyledi*. (MRS-130)

2.5.6. Ara Sözlü/Cümleli Cümle Yapıları

Ara sözlü cümleler, cümle içindeki herhangi bir ögenin açıklayıcısıyla birlikte verildiği cümlelerdir.

Ertesi gün, bilmem nasıl oldu, bu Ziya' yı da tanıdım. (AK-24)

O günlerde bilmem niçin Avrupa' ya bir satın alma komisyonu gönderildi. (AK-69)

Bere başında, gene o bere, arkasına eskice bir palto giymiş, elinde bir siyah çanta. (AK-145)

Boğazın ortasında ufak bir yelken- hiç şüphesiz bir sandaldı- İstanbul'a doğru akıyor gibiydi. (MRS-40)

2.5.7. Karşılaştırma Cümleleri

Karşılaştırma cümlelerinde, olay, durum ya da kişiler arasında herhangi bir yönden kıyaslama yapıldığı görülmektedir. Cümlelere kıyaslama anlamını veren “en, daha, pek, kadar” gibi sözcükler kullanılmaktadır. İncelediğimiz eserlerde bu türdeki cümlelerin örneği seyrek olmakla birlikte, aşağıdaki örneklerde kıyaslama anlamının “kadar” sözcüğüyle sağlandığı görülmüştür.

Müslümanlar arasında Evrepidi kadar okumuş adamlar, o derece malumatı bulunanlar nadirdi; halbuki onlar, hükümetin mühimce dairelerini idare ediyorlardı. (MRS-48)

Faraza, Şefik Bey, bu otel katibinin yanında, hayattan malumat itibariyle ne kadar zavallı, ne kadar fakirdi. (MRS-48)

2.5.8. Gerçekleşmemiş Beklenti Anlamı Veren Cümleler

Herhangi bir dileğin ya da isteğin gerçekleşmediği ya da olmadığı anlamını veren cümlelerdir.

Bana bunları anlattıktan sonra, bu hanımın biraz da gelinini çekiştireceğini sanıyordum, yanılmışım! (AK-15)

Birbirimizi yeni görüyoruz, bir selam vermeliydi, bir söz söylemeliydi. (AK-17)

2.5.9. Diğer Cümleler

Hayıflanma: Bu türdeki cümlelerde üzüntü duygusuyla karışık bir pişmanlık söz konusudur.

Yazık tanışmalıydık. (AK-74)

Keşke o fotoğrafı da ona vermeseydim. (AK-168)

Sitem-Yakınma: Bir olayın ya da durumun gerçekleşmesinden ya da gerçekleşmesinden dolayı şikayet anlamı içeren cümlelerdir.

Dün bana yardım eden soluk hizmetçi bir sabah kahvesi olsun pişirmez mi? (AK-10)

Varsayım : Bir durumun ya da olayın bir şekilde gerçekleştiğini ya da gerçekleşmediğini “zannetme, farz etme, sanma” anlamlarını içeren cümlelerdir.

Gece gündüz mekanımız Ortaköy’ dür, tut ki Boğazın kapısı elimizdedir. (MRS-52)

2.5.10. Çeşitli Anlam Özelliklerinin Aynı Cümlede Toplanması

Bazı cümlelerde pek çok anlam özelliğinin aynı cümle içerisinde bulunduğu görülmüştür. Bu türdeki cümleler hem Türk dilinin anlatım zenginliğini hem de Memduh Şevket Esendal’ ın dili kullanmadaki başarısını göstermesi bakımından önemlidir. Aşağıda bu türdeki cümlelerin örnekleri verilmiştir.

Üşümüş olmayasınız? (MRS-119)

Bu cümle soru cümlesi kalıbıyla kurulmakla beraber vermiş olduğu endişe ya da kaygı anlamlarından dolayı ünlem cümlesi özelliği de göstermektedir. Ayrıca cümlenin yüklemde bulunan -ma olumsuzluk eki, cümleyi biçim bakımından olumsuz yapmıştır. Fakat cümlenin yapısında gerçekleşmesi beklenen olumlu bir dilek/ istek anlamı da bulunmaktadır.

Ya bankadaki kızar da çat diye telefonu kaparsa? (VB-8)

Yapısında soru eki ya da soru ifadesi taşıyan bir kelime bulunmayan bu cümlenin sonuna soru işareti getirilmiştir. Cümlenin başında bulunan “ya” bağlama edatı ile cümlenin yüklemdeki -sa eki ihtimal/olasılık anlamını beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda korku anlamı taşıyan bu cümle ünlem cümlesi özelliği de göstermektedir.

Oyuncuymuş! (AK-166)

Ek-fiille çekimlenmiş bir isimden oluşan yukarıdaki cümle bir ünlem cümlesi olmakla beraber küçümseme ve alay etme anlamları taşımaktadır.

Siz hani İstanbul' a gidiyordunuz? (VB-172)

Yukarıdaki cümlede bulunan “hani” sözcüğü cümleye soru anlamı katmıştır. Fakat bu cümle gerçek bir soru cümlesi anlamını vermemektedir. Çünkü gerçekleşmesi beklenen eylemin gerçekleşmediği görülmektedir. Bu haliyle cümle sözde soru cümlesi özelliği göstermektedir. Ayrıca cümlede eylemin niçin gerçekleşmediğiyle ilgili “merak” anlamı da bulunmaktadır. Gramatikal açıdan olumlu görülen cümle anlam bakımından olumsuzdur.

Yalnız bu kavgaları yaptırmasa! (AK-166)

Ünlem cümlesi şeklinde kurulmuş bu cümle hem biçim hem de anlam açısından olumsuzdur. Çünkü “kavgaların” şimdiki zamana bağımlı olarak yapıldığı anlamını vermektedir. Fakat cümlede gelecekle ilgili bir istek ya da dilek anlamı da bulunmaktadır. Cümleye bu anlamı katan ise yüklemde bulunan -sa ekidir.

Deli balkabağından olmaz ya!

Cümlesinin sonundaki “ya” ifadesi cümleye ünlem anlamını katmıştır. Yüklemdeki -ma olumsuzluk eki cümleyi biçim bakımından olumsuz yapmıştır.

Ne olur benim hatırım için kovun! (AK-47)

Ünlem cümlesi şeklinde kurulmuş olan yukarıdaki cümle, biçimce olumlu anlamca olumsuz bir özellik göstermektedir. Cümlenin başındaki “ne olur” ifadesi kendi başına bir cümle özelliği göstermekte ve cümleye “yalvarma, yakarma “ anlamı katmaktadır. Yüklem 2. çoğul şahıs emir çekimiyle oluşturulmuş olması, cümlede

“ emir” anlamını da sağlamaktadır. Ayrıca yargının gerekçesiyle verilmiş olması bu cümleyi bir neden-sonuç cümlesi yapmaktadır.

İkinizde de biraz akıl eksikliği var galiba! (AK-127)

Alay etme anlamı taşıyan bu cümlenin sonunda “galiba” sözcüğünün kullanılmış olması ihtimal/olasılık anlamını da beraberinde getirmiştir. Ayrıca gramatikal açıdan olumlu gözükken cümle anlam bakımından olumsuzdur.

Hımmm, kıskanıyorlar desene! (AK-14)

Bu cümlenin başındaki “hımmm” ifadesi, merak duygusuyla bağlantılı bir ünlem anlamı vermektedir. Ayrıca “kıskanıyorlar desene” sözcükleri cümleye soru anlamını katmakta, fakat cevap beklenmediği için sözde soru anlamı taşımaktadır.

Ah, dedi, nerde bende o talih! (AK-40)

Yukarıdaki cümlede “ah” sözcüğü durumdan duyulan üzüntü ve yakınma anlamlarını beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda “nerde” sözcüğü cümleye soru anlamını katmakta, ancak cevap bilindiği için cümle, sözde soru anlamını korumaktadır.

İnanırım ki, Ayaşlı bunları düşünmüş, bir yolunu da bulmuştur, ama belli olur mu? (AK-166)

Bu cümle hem bir bağlı cümle hem de bağımsız sıralı cümle özelliği göstermektedir. Yapıda görülen bu karmaşıklık anlamda da kendini hissettirmektedir. Cümlenin sonundaki “mu” soru eki cümleyi soru cümlesi yapmaktadır. Aynı zamanda cümlede endişe duygusuyla karışık bir ünlem anlamı da vardır. Her ne kadar “belki, galiba” gibi sözcükleri bünyesinde barındırmasa da cümlenin tahmin ve olasılık anlamlarını taşıdığı da görülmektedir.

3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Cümle bilgisi konusu herhangi bir dilin özelliklerini belirlemede önemli bir yere sahiptir. Bir dilin kullanımında ortaya çıkan isim ve fiil cümleleri, kurallı ve devrik cümle yapıları ile olumlu ve olumsuz cümleler; basit, sıralı, bağlı ve birleşik cümleler o dili konuşan insanların düşünce yapısının sonucudur. Gerek edebî eserleri oluşturanların gerekse o edebî eserleri okuyanların kullandıkları cümle yapıları az ya da çok o dili konuşanların hayata bakışını yansıtır. Bu sebeplerden dolayı cümle bilgisi hususu , tarafımızdan çalışma konusu olarak seçilmiştir.

Çağdaş öykücülerimizden Memduh Şevket Esendal' ın “Miras”, “Ayaşlı ile Kiracıları”, “Vassaf Bey” adlı romanları kaynak olarak alınmıştır. Halk dilini en doğal şekli ile eserlerinde yansıtan Memduh Şevket Esendal, akıcı anlatımıyla da dikkat çekmektedir. Yazarın romanlarıyla birlikte bütün hikayelerinde günlük konuşma dilinin en güzel örneklerine rastlanmaktadır.

Çalışmamız; “Giriş, İnceleme, Değerlendirme ve Sonuç” olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. “Giriş” bölümünde tezimizin konusu, amacı ve kapsamı hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca yazarımız Memduh Şevket Esendal' ın yaşamı, sanatı ve eserleri üzerinde durulmuştur. Esendal hakkında yazılan kitaplardan ve makalelerden bahsedilmiştir.

“İnceleme” bölümünde cümleyle ilgili tanımlara yer verilmiş, özellikle Leyla Karahan' ın görüşleri temel alınmıştır. Cümlenin tanımı konusunda bütün dilcilerin birleştikleri görülmüştür. Bu da cümlenin “yargı” temeline dayandığı görüşüdür.

Cümlenin tanımıyla ilgili görüşler sıralandıktan sonra, Memduh Şevket Esendal' ın “Ayaşlı ile Kiracıları”, “Miras”, “Vassaf Bey” adlı romanlarından seçilen cümleler geleneksel yöntemle incelenmiştir.

İlk olarak “Yapısına Göre Cümleler” üzerinde durulmuş, konuyla ilgili en fazla görüş ayrılığının burada ortaya çıktığı görülmüştür. Bu bölümde başta Leyla Karahan olmak üzere Muharrem Ergin, Metin Karaörs, Doğan Aksan, Süer Eker, Tahsin Banguoğlu, M.Kaya Bilgegil, Tahir Nejat Gencan, Tuncer Gülensoy, Gürer Gülsevin, Sezai Güneş gibi dilcilerin görüşlerine başvurulmuştur.

“Yapısına Göre Cümleler” başlığı altında asıl tartışma konusu, yapısında eylemsi bulunan cümlelerin basit cümle mi yoksa birleşik cümle mi olduğu sorusudur. Konuyla ilgili farklı yaklaşımlar değerlendirilmiş, yapısında eylemsi bulunan cümleler, basit cümleler içerisinde ele alınmıştır.

Birleşik cümleler içerisinde şartlı birleşik cümleler ve iç içe birleşik cümleler değerlendirilmiştir. Şart ekinin cümlelere çoğunlukla koşul ilgisi kattığı görülmüştür. Fakat şart ekinin farklı anlamlarda kullanıldığı örneklere de rastlanmıştır. Çok fazla olmamakla birlikte şart ekinin cümleye “dilek, küçümseme, korku, ihtimal, şüphe” anlamlarını kattığı görülmüştür.

Cümleler kendi arasında sınıflandırılırken her cümle çeşidiyle ilgili 20’şer örnek seçilmiştir. Aynı türden çok fazla örneğin bulunduğu cümleler ise ayrıca parantez içinde gösterilmiştir. Parantez içine alınan ifadeler roman adlarının kısaltması ve sayfa numaralarıdır. Cümlelerin seçiminde, her cümle şekli için romanlar ayrı ayrı incelenmiş, farklı özelliklerin ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır.

“Yapısına Göre Cümleler” içerisinde basit, birleşik, sıralı, bağlı ve kesik cümlelere ek olarak “Karmaşık Cümle” çeşidinden bahsedilmiştir. Bu türdeki cümlelerde; basit, sıralı, birleşik, bağlı cümle örneklerinin aynı cümle içerisinde bulunduğu görülmüştür. Memduh Şevket Esendal, bu cümle çeşidini azımsanmayacak derecede fazla kullanmış, adeta bu cümle türü onun üslûbunun belirleyici özelliklerinden biri olmuştur. Arka arkaya getirilen değişik özelliklerdeki cümleler anlatıma ayrı bir sürükleyicilik ve renk katmıştır. Özellikle “Vassaf Bey” romanında görülen, neredeyse bir paragrafı kaplayan cümlelerin hepsi hacimlerinden dolayı çalışmamız içerisine dahil edilmemiştir.

Seçilen cümleler yapı bakımından incelendikten sonra, sırasıyla yüklem çeşidine göre, öge dizilişine göre ve anlamına göre değerlendirilmiştir. Bütün bunlara ek olarak çalışmamıza kaynak oluşturan eserlerde farklı anlam özelliklerine sahip cümlelere rastlanmıştır. Betimleme, ihtimal, hayıflanma, yakınma, gerçekleşmemiş beklenti v.b. anlamlar içeren bu cümlelerin kullanımı yazarımızın anlatım gücünü göstermektedir. Özellikle betimleme cümlelerindeki renk ve şekil unsurlarının kullanımı, yazarın kahraman ve mekan tasvirlerinde ne kadar gerçekçi bir tutum sergilediğini açığa çıkarmaktadır.

İnceleme bölümünün sonunda, farklı anlam özelliklerinin aynı cümlede toplandığı örneklerle de yer verilmiştir. Böylece gerek Esendal'ın romanlarındaki anlatım zenginliği gerekse Türk dilinin bu zenginliği oluşturmaya ne kadar müsait bir dil oluşu bir kez daha görülmüştür.

Çalışmamızın son bölümünü oluşturan “Değerlendirme ve Sonuç” bölümünde, incelenen cümlelerin sayısal verileri tablolar ve şekillerle gösterilmiştir.

Bu çalışmada Memduh Şevket Esendal'ın yukarıda adı geçen romanlarındaki cümleler çeşitli özellikleri bakımından incelenmiştir. İncelenen cümlelere ait sayısal bilgiler, tablo ve şekiller aşağıda gösterilmiştir.

Yapısına göre cümleler incelenirken 327 cümle temel alınmıştır. Bu cümleler içerisinde 100 basit cümle, 76 bağlı cümle, 51 sıralı cümle, 38 birleşik cümle, 38 kesik cümle ve 24 karmaşık cümle bulunduğu görülmüştür. Ayrıca basit cümleler kendi arasında bölümlere ayrılmış, 51 basit fiil cümlesi, 49 basit isim cümlesi tespit edilmiştir. Birleşik cümleler, şartlı birleşik cümleler ve iç içe birleşik cümleler olmak üzere iki bölümde incelenmiştir. Bunlardan 29'u şartlı birleşik cümle, 9'u iç içe birleşik cümledir. Sıralı cümleler ise iki bölüm halinde incelenmiştir. Bunlar arasında 30 bağımsız sıralı cümle, 21 bağımlı sıralı cümle olduğu görülmüştür.

Yüklemnin çeşidine göre incelenen 364 cümleden 263'ünün fiil cümlesi, 101'inin ise isim cümlesi olduğu tespit edilmiştir. Kendi arasında ayrıca bölümlere ayrılan fiil cümlelerinin 190'ının basit zamanlı fiil cümlesi, 73'ünün ise birleşik zamanlı fiil cümlesi olduğu görülmüştür.

390 cümle öğelerin dizilişi bakımından incelenmiş ve bu cümlelerden 366'sının kurallı, 24'ünün devrik cümle olduğu görülmüştür.

Cümlelerin anlamına göre incelenmesinde ise 363 cümle esas alınmıştır. Bu cümleler içerisinde 180 olumlu cümle, 98 olumsuz cümle, 85 soru cümlesi tespit edilmiştir. Biçimce olumlu anlamca olumsuz ve biçimce olumsuz anlamca olumlu cümleler ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Ayrıca 85 soru cümlesinden 19'unun sözde soru cümlesi olduğu görülmüştür.

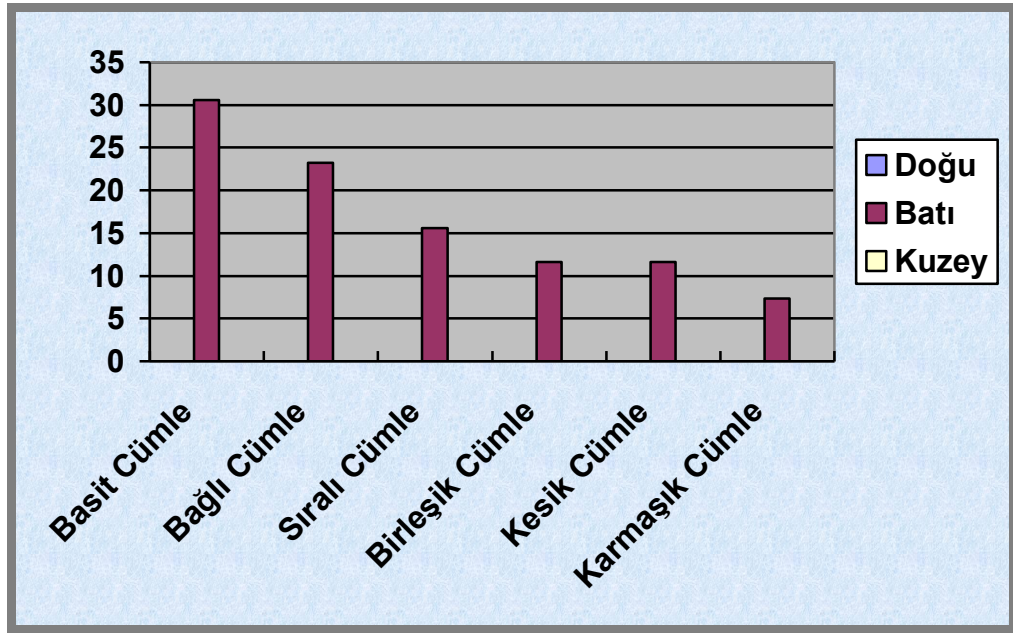
İncelenen eserlerde farklı anlam özellikleri taşıyan cümlelere rastlanmış ve bunlar ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir. Bu bölümde 67 cümle temel alınmıştır. İncelenen cümlelerden 19'u ihtimal(olasılık), 14'ü betimleme, 9' u amaç-sonuç, 8'i neden-sonuç, 5'i dolaylı anlatım, 4'ü ara sözlü, 2'si karşılaştırma, 2'si gerçekleşmemiş beklenti anlamlarını içermekte, 4'ü de kendi içinde değişik anlam özellikleri göstermektedir.

Yukarıda sıraladığımız sayısal verilere ait tablo ve şekiller aşağıdadır.

TABLO 3.1. Cümlelerin Yapılarına Göre Sayımı

ADI	SAYISI	ORANI
BASİT CÜMLE	100	30.58
BAĞLI CÜMLE	76	23.24
SIRALI CÜMLE	51	15.59
BİRLEŞİK CÜMLE	38	11.62
KESİK CÜMLE	38	11.62
KARMAŞIK CÜMLE	24	7.33
TOPLAM	327	

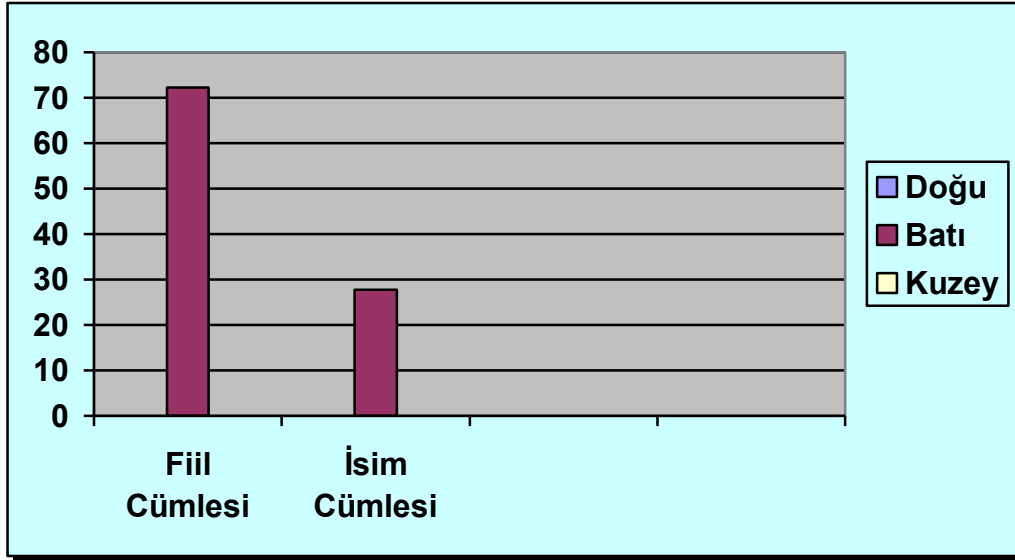
ŞEKİL 3.1. Cümlelerin Yapılarına Göre Sayımı

TABLO 3.2. Yüklemin Çeşidine Göre Cümlelerin Sayımı

ADI	SAYISI	ORANI
FİİL CÜMLESİ	263	72.25
İSİM CÜMLESİ	101	27.74
TOPLAM	364	

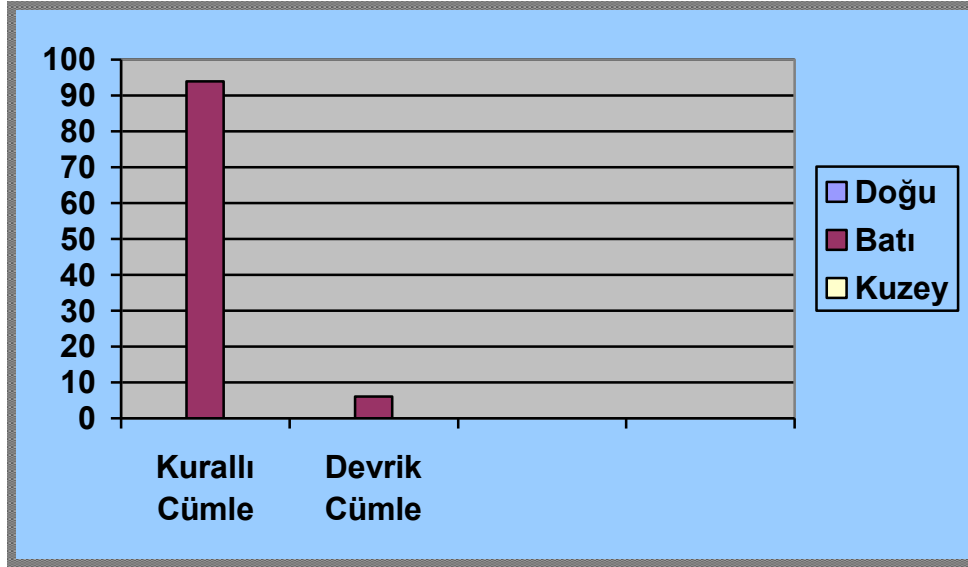
ŞEKİL 3.2. Yüklemin Çeşidine Göre Cümlelerin Sayımı

TABLO 3.3. Öge Dizilişine Göre Cümlelerin Sayımı

ADI	SAYISI	ORANI
KURALLI CÜMLE	366	93.84
DEVRIK CÜMLE	24	6.15
TOPLAM	390	

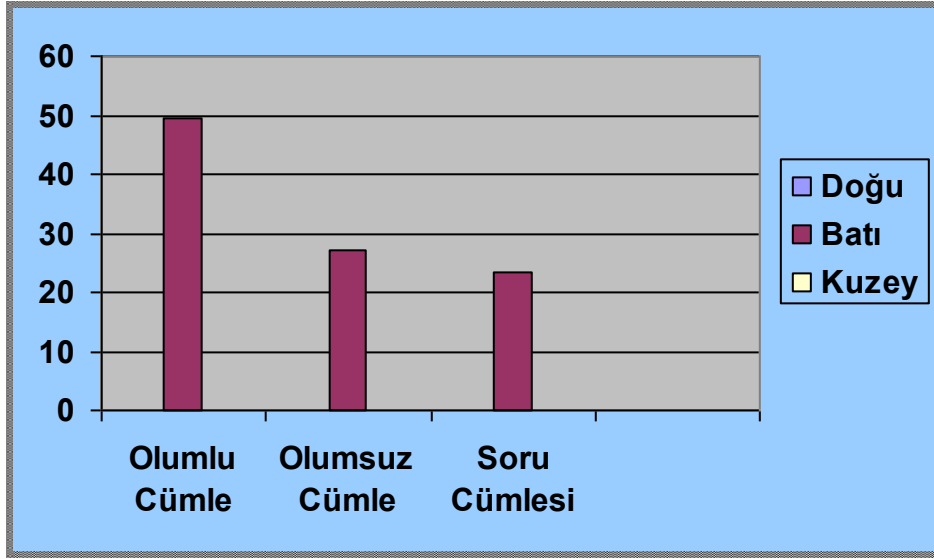
ŞEKİL 3.3. Öge Dizilişine Göre Cümlelerin Sayımı

TABLO 3.4. Cümlelerin Anlamına Göre Sayımı

ADI	SAYISI	ORANI
OLUMLU CÜMLE	180	49.58
OLUMSUZ CÜMLE	98	26.99
SORU CÜMLESİ	85	23.41
TOPLAM	363	

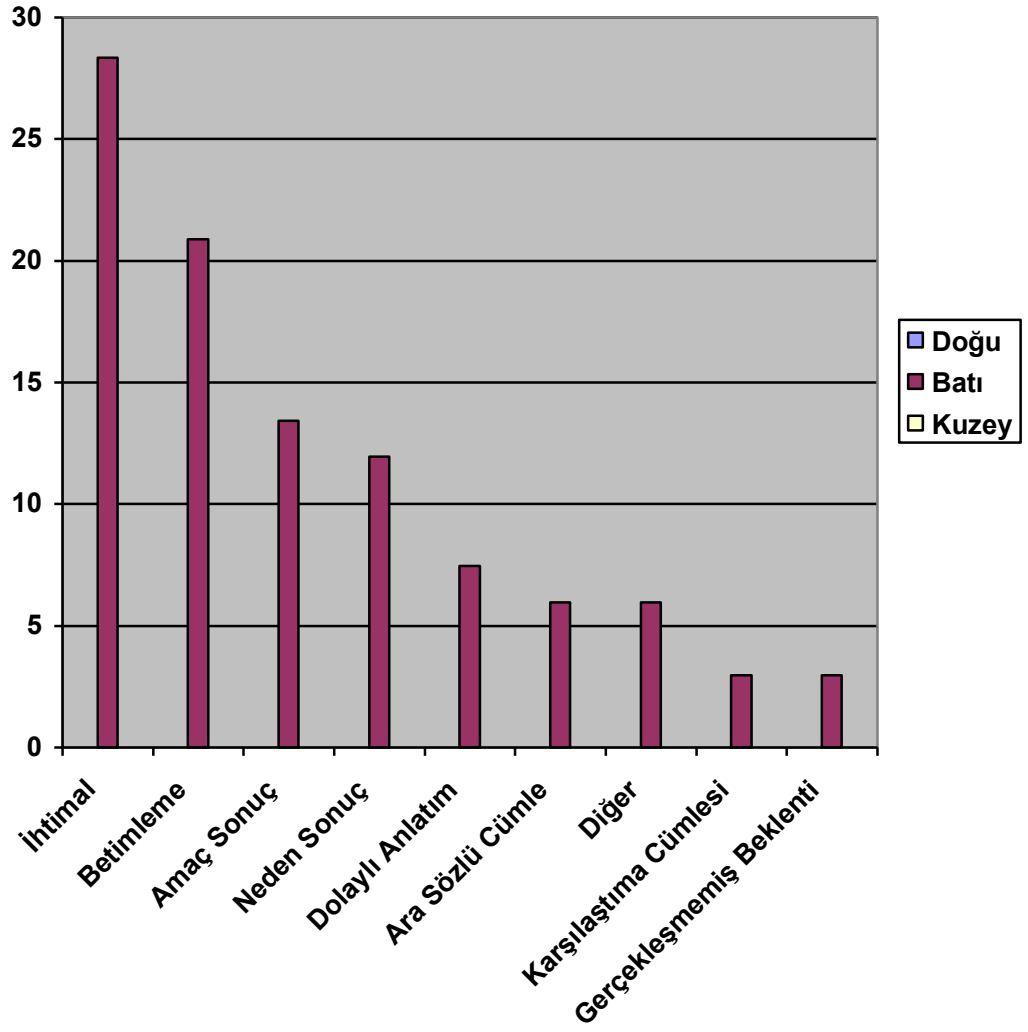
ŞEKİL 3.4. Cümlelerin Anlamına Göre Sayımı

TABLO 3.5. Farklı Anlam Özelliklerine Sahip Cümlelerin Sayımı

ADI	SAYISI	ORANI
İHTİMAL(OLASILIK) CÜMLELERİ	19	28.35
BETİMLEME CÜMLELERİ	14	20.89
AMAÇ-SONUÇ CÜMLELERİ	9	13.43
NEDEN-SONUÇ CÜMLELERİ	8	11.94
DOLAYLI ANLATIM CÜMLELERİ	5	7.46
ARA SÖZLÜ CÜMLELER	4	5.97
KARŞILAŞTIRMA CÜMLELERİ	2	2.98
GERÇEKLEŞMEMİŞ BEKLENTİ CÜMLELERİ	2	2.98
DİĞER CÜMLELER	4	5.97
TOPLAM	67	

ŞEKİL 3.5. Farklı Anlam Özelliklerine Sahip Cümlelerin Sayımı

Yeryüzündeki her dil, incelenmeye ve üzerinde düşünölmeye lâyıktır. Çünkü bir dili işleyen, geliştiren, değıştiren yegâne varlık insandır. Türk dili; sahip olduğu söz hazinesi, konuşulduğu coğrafyanın genişliği, sözcüklerinin çok anlamlılığı ve çok çeşitli cümle özellikleri ile zengin bir dil olma özelliği kazanmıştır. Kullanmış olduğumuz atasözleri ve deyimlerin çeşitliliğini sağlayan da yine bu zenginliktir. Türkçeye ait olan bu olumlu özellikler, hiç şüphesiz, bu dilin edebiyatına da yansımıştır. O edebiyatı oluşturan şair ve yazarlardır ki bu güzel dili en doğal şekli ile gelecek kuşaklara aktarma sorumluluğuna da sahiptirler. Bu düşüncelerden hareketle incelediğimiz Memduh Şevket Esendal'ın romanlarındaki cümleler, dilimizin güzelliklerini ortaya koymasđ bakımından önemlidir. Yeni Türk Dili alanında konuyla ilgili yapılan çalışmalara bir katkı sağlamak adına, üzerinde çalıştığımız romanlar sağlam üslup özellikleriyle ayrı bir değere sahiptir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

Aksan, Doğan, Her Yönuyle Dil Ana Çizgileriyle Dil Bilim 1-2-3, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009

Alangu, Tahir, Cumhuriyetten Sonra Hikaye ve Roman, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1959

Aytaş, Gıyasettin, Memduh Şevket Esendal Hakkında Bir Kitap, Bilgi Çağında Eğitim, Haziran, 1994

Banguoğlu, Tahsin, Türkçenin Grameri, TTK Basımevi, Ankara, 2007

Bilgegil, M. Kaya, Türkçe Dilbilgisi, Ankara, 1984

Çetişli, İsmail, Memduh Şevket Esendal, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004

Eker, Süer, Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2006

Ergin, Muharrem, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2000

Esendal, Memduh Şevket, Ayaşlı ile Kiracıları, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2008

Esendal, Memduh Şevket, Miras, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2003

Esendal, Memduh Şevket, Vassaf Bey, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1999

Gencan, Tahir Nejat, Dilbilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1991

Gülensoy, Tuncer, Türkçe Dersleri, Kayseri, 1992

Güneş, Sezai, Türk Dili Bilgisi, D.E.Ü. Yayınları, İzmir, 1999

Hatiboğlu, Vecihe, Türkçenin Söz Dizimi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1972

Hengirmen, Mehmet, “Pazarlık”, 2000 Yılında Türk Öykü Antolojisi 1, Engin Yayınları, Ankara

Karahan Leyla, Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005

Karaörs, Metin, Türk Lehçelerinde Karşılaştırmalı Şekil ve Cümle Bilgisi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005

Korkmaz, Zeynep, Türkiye Türkçesi Grameri, TDK, Ankara, 2003

Nesin, Aziz, Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı, Akbaba Yayınları, İstanbul, 1973

Önertoy, Olcay, Memduh Şevket Esendal’ın İlk Romanı Miras, Ankara Ün Basımevi, Ankara, 1991

Şimşek, Rasim, Örneklerle Türkçe Söz Dizimi, Trabzon, 1987

Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, C. 1, S. 338-341.

Uyguner, Muzaffer, MŞE (Memduh Şevket Esendal), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991

MAKALELER

Dursunoğlu, Cevat, “Kırk Yıllık Dostun Arkasından (Memduh Ş. Esendal Üzerine)”,

Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, 1952, C.1, S.10, S.555.

Gece, K. Mehmet, “Türkiye Türkçesinde Bağlı Cümle”, TD, 1998, S.562, S.332-339.

Gülendam, Ramazan- Yalgın Nurgül, “Memduh Şevket Esendal’ın Ayaşlı ile Kiracıları Adlı Romanına Sosyolojik Bir Yaklaşım Denemesi, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, 2003, S.621, S.254-268)

Gülsevin, Gürer, “Türkçede -SA Şart Gerundiumu Üzerine”, TD, Ankara, 1990, S.467, S.276-279.

Kansu, Ceyhun Atuf, “Cumhuriyete Bağlanmak(Memduh Şevket Esendal)”, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi,1974, C.XXX, S.277, S.757-760.

Karahan, Leyla, “Türkçede Birleşik Cümle Problemi” , TD, 1994, S. 505, S.19-23.

Karahan, Leyla, “Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırması Üzerine”, TD, 2000, S. 583, S.16-23.

Karahan, Leyla, “-Sa /-Se Eki Hakkında”, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, 1994, S.526, S.471-474.

Külebi, Oya, “Türkçe’de Eksilteli Tümceleri”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 1990, C.7, S.1-2, S.117-137.

Külebi, Cahit, “Memduh Şevket Esendal”, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, 1952, C.1, S.10, S.556-558.

Mansuroğlu, Mecdut, “Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları”, TDAY, Ankara, 1988, S.59-71.

Şahin, Elmas, Balzac ile Esendal’ın Kiracıları Goriot Baba ve Ayaşlı ile Kiracıları Adlı Romanlara Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 42, Erzurum, 2010, S.123-131

Taner, Haldun, “Memduh Şevket Esendal’ın Ölümü Üzerine”, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, 1952, C.1, S.11, S.648-649.

